

På konservatorsfronten intet nytt

Om konserveringsverksamhetens
utveckling i Sverige

Marie Carlsson

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i
Kulturvård, Konservatorsprogrammet
15 hp
Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet

2010:34

På konservatorsfronten intet nytt
Om konserveringsverksamhetens utveckling i Sverige

Marie Carlsson

Handledare: Krister Svedhage

Kandidatuppsats, 15 hp
Konservatorsprogrammet

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

<http://www.conservation.gu.se>
Fax +46 31 7864703
Tel +46 31 7864700

Program in Conservation of Cultural Property
Graduating thesis, BSc, 2010

By: Marie Carlsson
Mentor: Krister Svedhage

All quiet on the Conservation Front -
About the development in the field of conservation in Sweden

ABSTRACT

It often occurs that the spirit regarding the future as a conservator is rather pessimistic. How come that there are so few employed conservators, when the need for conservation obviously is big? What kind of changes is needed for a better status regarding the conservation?

This thesis concerns the development of the field of conservation in Sweden. What have happened, what will happen and, particularly, what *should* happen? The information was gathered from literature studies and interviews during the spring of 2010. The thesis contains a chapter about cultural heritage management in Sweden, with laws and departments with responsibilities for the cultural heritage. The following chapters concern the development of the cultural heritage management in Sweden and the development in the field of conservation.

The conclusion is that there has been a slightly positive development during the years, but much more has to be done. The conservation has not been prioritized properly, mostly due to ignorance among decision makers. The distribution of responsibilities needs to be clearer, with demands on continuous supervision of the cultural-historical material. Perhaps would a legislation regarding museums improve the protection of their collections, as the legislation of archives did regarding their. Conservators also have to market themselves more and be willing to accept important posts in order to affect the situation in a better way. That would also lead to the improvement of the essential understanding that conservation skills are indispensable for safeguarding cultural heritage.

Titel in original language: På konservatorsfronten intet nytt -
Om konserveringsverksamhetens utveckling i Sverige

Language of text: Swedish

Number of pages: 50

Keywords: Conservation, Development, Cultural politics, Sweden.

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV—10/34--SE

Förord

Känslan av att sitta här med en färdig uppsats framför mig är helt obeskrivlig. Det har varit ett krävande ämne som tagit mycket tid i anspråk, men i gengäld har jag fått insikt i många viktiga frågor och lärt mig otroligt mycket under skrivandets gång.

Jag vill tacka alla som medverkat till att jag kunnat skriva denna uppsats, min handledare Krister Svedhage på Institutionen för kulturvård, Sara Wranne på Studio Västsvensk konservering samt övriga informanter som varit vänliga och svarat på mina frågor.

Jag vill även rikta ett stort tack till David Edvardsson, Leif Berg och Sofie Simonson på K-Konservator för de råd jag fick inför valet av ämne för min uppsats.

Sist men inte minst vill jag tacka mina vänner och särskilt Elin Lundmark. Ni har varit en ovärderlig hjälp under arbetets gång, vad gjorde jag utan er!

Marie Carlsson, den 8 maj 2010

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	9
Bakgrund och problemformulering	9
Frågeställningar	9
Syfte och målsättning	9
Tidigare forskning	9
Avgränsningar	10
Metod.....	10
Källmaterial	10
2. Kulturarvsförvaltningen i Sverige.....	11
Lagstiftning rörande kulturarv och konservering	11
Kulturminneslagen (KML) SFS 1988:950	11
Miljöbalken (MB) 1998:808.....	11
Plan- och bygglagen (PBL) SFS 1987:12.....	11
Övrig lagstiftning.....	11
Myndigheter och institutioner med ansvar för kulturarv och konservering	12
Riksantikvarieämbetet	12
Länsstyrelserna	12
Landstingen	12
Museerna	12
Övriga	13
3. Kulturarvsförvaltningens utveckling	14
Tidigt statligt intresse	14
Första fornminneslagarna	14
Efter stormaktstiden.....	14
Museernas bildande	14
Hembygdsrörelsen	15
1913 års fornminnesvårdskommitté	15
1938 års utredning	15
Antikvitetskollegiet och MUS 65	16
1974 års kulturpolitiska reform	17
1990-talet.....	17
2000-talet.....	18
4. Konserveringsverksamhetens utveckling	19
Gamla traditioner	19
Museernas bildande och nationalromantiken	19
1900-talet – ny syn på konservering	20
Konserveringen organiseras.....	20
1970-talet – ny kulturpolitik.....	21
MUS 65 - Kulturminnesvård	21
MUS 65 - Museerna	22
1974 års kulturpolitiska reform	23
1980-talet - ett vårdande decennium	24
Vårda! Bevara!	24
Konservatorn i centrum	25
Konservatorsutbildning i Göteborg	27
Ansvarsmuseer.....	27
Regionaliserad konservering	27
Lagstiftningen	27

1990-talet – arbetsmarknadsåtgärdernas tid.....	28
Tjugo års kulturpolitik	28
Minne och bildning.....	29
SESAM.....	29
Kulturpolitikens inriktning och 1996 års kulturproposition	31
2000-talet – samverkan och omorganisation	32
Kyrkoantikvarisk ersättning.....	32
Västarvet.....	33
Access.....	33
Konservering av föremål och inventarier	35
Riksantikvarieämbetets omorganisation.....	36
Kraftsamling	36
2009 års kulturutredning.....	38
Tid för kultur - 2009 års kulturproposition.....	38
Framtiden.....	40
5. Diskussion.....	42
Varför finns det så få konservatorstjänster?	42
Behöver konservatorer som yrkesgrupp förändra sig?	43
Behövs förändringar inom kulturpolitiken och kulturarvsförvaltningen?	44
Behövs förändringar inom lagstiftningen?	45
Slutsats.....	45
6. Sammanfattning	46
Käll- och litteraturförteckning.....	48
Tryckta källor	48
Informeranter	50
Bildförteckning.....	50

1. Inledning

Bakgrund och problemformulering

Under mina år som student på konservatorsprogrammet har jag slagits av en ganska pessimistisk syn på konservatorsyrkets framtid, även om en viss ”jävlaranamma” attityd samtidigt puttrat under ytan. För små resurser och en omedvetenhet bland allmänhet och beslutsfattare har utpekats som de största bristerna inför den framtida yrkesutövningen.

Eftersom det kommit en del upplysande uppsatser rörande konservatorns möjligheter att marknadsföra sig för att befästa yrkesrollen de senaste åren tänkte jag istället koncentrera mig på kulturpolitikens roll i det hela. Att få lite hjälp uppifrån istället för att behöva kämpa i underläge borde väl inte vara så svårt? Därför beslutade jag mig för att försöka reda ut vad det egentligen är som händer på området, vad som styr efterfrågan på vårt yrke, vilka som tar besluten och hur man skulle kunna påverka. Jag ville, om än inte acceptera, så åtminstone förstå varför behovet av anställda konservatorer anses vara så litet, trots att behovet av konservering uppenbarligen är stort.

Frågeställningar

- Hur har kulturarvsförvaltningen och konserveringsverksamheten utvecklats?
- Varför finns det så få konservatorstjänster?
- Behöver konservatorer som yrkesgrupp förändra sig?
- Behövs förändringar inom kulturpolitiken och kulturarvsförvaltningen?
- Behövs förändringar inom lagstiftningen?

Syfte och målsättning

Mitt syfte med uppsatsen är att redogöra för vad som har skett inom kulturarvsförvaltningen och konservatorsyrket, vad som kanske kommer att ske och framför allt vad som *borde* ske. Målsättningen är att lyfta fram problematiken kring konserveringsverksamheten, eller snarare bristen på densamma. Behovet är stort och det finns tillgänglig kompetens, ändå brister det. Visst finns det en del som behöver ändras inom den egna yrkesgruppen. Genom att bättre lyfta fram kompetensen som konservatorer besitter går det att ställa högre krav och därmed förbättra situationen, inte bara för konservatorerna, utan framförallt för det materiella kulturarvet i landet. För att situationen ska förbättras krävs dock en förändring även hos beslutsfattare och andra yrkeskategorier på området. Det måste bli tydligare vilket ansvar och vilka kompetenser som behövs för en tillfredsställande hantering och en hållbar utveckling av vårt kulturarv.

Tidigare forskning

Jag har i mitt arbete främst haft hjälp av två kandidatuppsatser skrivna på Institutionen för kulturvård; *Länsmuseerna och den eventuella konserveringsverksamheten* skriven av Ulf Byström år 2002, samt Johanna Molins uppsats *Konservatorsyrket : Finns och behövs...men syns? : Marknadsföring och möjligheter* från 2009. Dessa uppsatser har varit en stor inspirationskälla för mig i mitt arbete, då det i övrigt inte forskats mycket om just detta ämne.

Avgränsningar

Jag har valt att rikta in mig på konserveringsverksamhetens utveckling i Sverige, främst gällande den offentliga konserveringen på Riksantikvarieämbetet samt de statliga och regionala museerna. Gällande kulturpolitiken har jag valt att framför allt fokusera på det som rör, eller borde röra, konserveringsverksamheten. Det hade varit intressant att göra en jämförelse av läget i Sverige gentemot hur det är internationellt, men det hade blivit för omfattande för denna uppsats.

Metod

För att få information till min uppsats har jag främst ägnat mig åt litteraturstudier, till stor del statliga offentliga utredningar, rapporter och propositioner rörande kulturarvsområdet. Information har även inhämtats genom samtal med informanter under april och maj 2010.

Källmaterial

Gällande konserveringsverksamhetens tidiga historia har jag fått leta efter information i tidskrifter, böcker och statliga offentliga utredningar. Den mest sammanhängande beskrivningen fann jag dels i Bengt Larssons uppsats *Konservatoryrkets sociala dimensioner* från 1994, samt för textilkonserveringens del i Eva Lundwalls bok *Den ljusskygga textilkonsten* från 2003. För att ta reda på vad som hänt efter 1970-talet har jag främst inriktat mig på att läsa statliga offentliga utredningar, rapporter och propositioner angående kulturarvsområdet från 1972 och framåt, vilka går att söka upp genom riksdagens hemsida: www.riksdagen.se, under fliken dokument. Svårigheten har legat i att ta reda på om, och i såfall vilka av förslagen i utredningarna som genomförts, eftersom det hänger på enskilda myndigheter och inte alltid följs upp.

Information om vad som sker inom området nu, samt framöver inhämtades genom samtal med informanter som valdes ut med hänsyn till att representera ett så brett område som möjligt, både avseende verksamhet och geografiskt område.

2. Kulturarvsförvaltningen i Sverige

Lagstiftning rörande kulturarv och konservering

Kulturminneslagen (KML) SFS 1988:950 är en samlad lagstiftning som ersatte flera tidigare lagstiftningar inom området. Lagen innehåller bland annat bestämmelser för skydd av ortsnamn, fornlämningar, fornfynd, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen, samt bestämmelser för utförelse och återlämnande av äldre kulturföremål. Lagen erbjuder skydd i form av förbud mot att ändra eller skada en fast fornlämning samt skyddsbestämmelser för hur ett byggnadsminne ska underhållas och ändras. Gällande kyrkoanläggningar från före 1940 får inget ändras utan tillstånd från länsstyrelsen och de kyrkliga inventarierna av kulturhistoriskt värde ska enligt lag förvaras och vårdas väl.¹

Ett flertal utredningar har framfört önskemål om att lagen ska utökas till att även skydda kulturhistoriskt värdefulla inventarier i profana miljöer, men då detta främst bygger på frivilligt deltagande av ägarna har förslagen ej fullföljts.

Miljöbalken (MB) 1998:808 är en samlad lagstiftning som syftar till att främja en hållbar utveckling samt en hälsosam och god miljö. Bland annat ska den verka för att värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas. Vid planering inför byggnation eller annan typ av exploatering krävs därför att en miljökonsekvensbeskrivning inrättas. I den ska bland annat effekterna på kulturmiljön identifieras och bedömas. Länsstyrelserna och Naturvårdsverket har centrala roller i sammanhanget samt Riksantikvarieämbetet som ska ge stöd som central expert inom kulturmiljöområdet. Miljöbalken ger även möjlighet att inrätta kulturresevat enligt samma regler som för naturreservat.²

Plan- och bygglagen (PBL) SFS 1987:12 reglerar användningen av mark- och vattenområden samt utvecklingen av den byggda miljön. Inför större förändringar upprättas detaljplaner som beskriver var, hur och vad som är tillåtet att bygga. Det är kommunerna som ansvarar för att bestämmelserna efterlevs, till exempel vid bygglovsansökningar genom att kontrollera att kulturhistoriska värden i byggnader inte förvanskas.³

Övrig lagstiftning

Krav på hänsyn till kulturmiljövärden finns även i Skogsvårdslagen, Väglagen, Järnvägslagen samt Förordningen om statliga byggnadsminnen. För konservering gäller förutom KML även Arkivlagen och Arkivförordningen, med bestämmelser för bland annat skydd mot förstörelse och skador i arkiven, samt Förordningen om vård av statens konst. Det finns inte någon särskild författning om hur kulturhistoriska samlingar på museer, bibliotek och hembygds-gårdar ska förvaltas.⁴ En sådan museilagstiftning finns däremot i Danmark. Det har flertalet gånger framförts önskemål om att instifta en sådan lag även i Sverige, som i likhet med arkivalierna i arkiven skulle ge en statlig garanti för att föremålen i museerna skyddas och bevaras för framtiden. Enkla förslag för en liknande lag formulerades bland annat i samband med SESAM-gruppen, där man helt enkelt skrev om arkivlagen till en museilag, samt översatte Danmarks lagstiftning. Det ledde dock inte till något resultat den gången.⁵

¹ Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.

² Riksantikvarieämbetet, Lagar och ansvar (2007)

³ Ibid.

⁴ Lalic´ Danielsson, A (red) (2006) s.11

⁵ Jonsson, M (1999) s. 64

Myndigheter och institutioner med ansvar för kulturarv och konservering

Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet är en central förvaltningsmyndighet som ansvarar för frågor om kulturmiljö och kulturarv. Enligt sitt uppdrag ska myndigheten verka för att kulturvärdena i bebyggelse och landskap tas tillvara, samt bevaka kulturmiljöintressena vid samhällsplanering. Man ska även verka för ett hållbart samhälle samt bygga upp kunskapen om kulturarvet.⁶ Det huvudsakliga ansvaret gällande konserveringsfrågor är att vidareutveckla metoder för vård av kulturarvet, men även uppföljning, utvärdering samt fördelning av kulturmiljövårdsanslaget hör till verksamheten. Det är till Riksantikvarieämbetet som länsstyrelserna kan vända sig för konsultation vid beredning av ärenden som är tillståndspliktiga enligt KML. Riksantikvarieämbetet har enligt denna lagstiftning även rätten att överklaga länsstyrelsernas beslut.⁷

Länsstyrelserna

Länsstyrelserna är statliga samordnande myndigheter med tillsynsansvar samt överklagandeinstans. De ska bland annat se till att de nationella målen fullföljs och samordna och utveckla länets egna intressen.⁸ Ett av verksamhetsområdena är kulturmiljön, där länsstyrelsen ansvarar för att skydda, vårda och informera om den regionala kulturmiljön. Detta rör främst forn lämningar, byggnader och bebyggelsemiljöer, kyrkor och kyrkogårdar, industrihistoriska platser samt kulturlandskap, eftersom det framför allt är dessa områden som berörs av KML. Länsstyrelsen är aktiv vid beslut om exempelvis utnyttjande av mark där de kan kräva arkeologiska undersökningar innan ett bygge inleds, samt beviljandet av bidrag till vård av olika kulturmiljöer.⁹ Länsstyrelserna har till uppgift att handlägga ärenden enligt KML, vilka bland annat rör bevarandet av det kyrkliga kulturarvet. Länsstyrelsen ger tillstånd till konserveringsåtgärder och ska se till att de utförs på rätt sätt. De får även besiktiga kyrkliga inventarier och vidta nödvändiga åtgärder för dessa om det finns allvarlig risk att ett föremål skadas. Länsstyrelserna kan även i samband med tillståndsgivande till arkeologiska undersökningar ha med villkor om vissa konserveringsåtgärder.¹⁰

Landstingen

På den regionala nivån verkar även landstingen, vars beslutsfattare väljs av invånarna i länet. Deras uppgifter utgörs främst av hälso- och sjukvårdsområdet, men de verkar även för utbildning och kulturen i länet, till exempel genom att driva läns museer.

Museerna

I Sverige finns ett tusental museer, varav över 200 har professionell personal och uppfyller ICOM:s grundkriterier för ett museum,¹¹ d.v.s. en institution som genom förvärv, bevarande, forskning, dokumentation samt förmedling främjar förståelsen och fördjupar kunskapen om kulturarvet och samhället. Samlingarna ska även garanteras ett bevarande för framtiden.¹²

⁶ Regeringen, Tid för kultur (2009) s. 75

⁷ Lalic´ Danielsson, A (red) (2006) s.11

⁸ Länsstyrelserna, Om länsstyrelsen (2009)

⁹ Länsstyrelserna, Kulturmiljö (2010)

¹⁰ Lalic´ Danielsson, A (red) (2006) s.11

¹¹ ICOM:s yrkesetiska regler kan läsas på: <http://sweden.icom.org/wp-content/uploads/2009/02/etiskaregler.pdf>

¹² Kulturutredningen, Kulturpolitikens arkitektur (2009) s. 94-95

Museerna brukar delas in i tre nivåer:

- Centrala museer – vilket är detsamma som statliga museer. De centrala museerna består av femton museer som är statligt helfinansierade, samtliga är belägna i Stockholmsområdet, förutom Världskulturmuseet som ligger i Göteborg. Till de centrala museerna hör bland annat Statens historiska museer, Statens konstmuseer, Naturhistoriska riksmuseet, Statens sjöhistoriska museer, Arkitektmuseet och Stiftelsen Nordiska museet. Fem av dessa museer hade mellan år 1987 och 2009 ett särskilt uppdrag som ansvarsmuseer, med särskilt ansvar för utvecklingen inom sina respektive områden.¹³
- Regionala museer – museer som finansieras av staten tillsammans med landsting, kommuner, fornminnesföreningar eller liknande. Till största del består de regionala museerna av läns museer, men även några större kommunala museer, framförallt i storstadsregionerna. Till de regionala museernas uppgifter hör att samverka med andra museer och hembygdsföreningar i området samt stödja deras verksamhet. Man ska även bistå den statliga kulturmiljövården, framförallt genom att arbeta med länsstyrelserna. De regionala museernas främsta uppgifter att samla in, vårda, visa och levandegöra det regionala kulturarvet.¹⁴
- Lokala museer – till dessa räknas alla museer utan regelbundet stöd från staten. Bland annat rör det sig om kommunala museer, arbetslivsmuseer och hembygdsgårdar, vilka ofta drivs ideellt och har en stor betydelse för det lokala kulturarvet.¹⁵

Övriga

Övriga myndigheter med ansvar för kulturarv och konservering är bland annat Riksarkivet, Landsarkiven och Kungliga biblioteket, som bland annat ska främja en god arkivhantering. Statens konstråd ansvarar för tillsynen av att den offentliga konsten vårdas och hanteras väl av de myndigheter där den är utplacerad.¹⁶ Även kommunernas arbete har stor betydelse för att kulturarvet skyddas och utvecklas, liksom lokala föreningar, till exempel hembygdsföreningarna. En annan viktig aktör på området är Svenska kyrkan som förvaltar stora delar av det kyrkliga kulturarvet och bland annat fördelar den kyrkoantikvariska ersättningen som utgår från staten.¹⁷

¹³ Kulturutredningen, Tjugo års kulturpolitik 1974-1994 (1995) s. 316

¹⁴ Ibid. s. 316

¹⁵ Ibid. s. 316-317

¹⁶ Lalic' Danielsson, A (red) (2006) s.11-12

¹⁷ Regeringen, Tid för kultur (2009) s.75

3. Kulturarvsförvaltningens utveckling

Tidigt statligt intresse

Kulturarvsförvaltningen i Sverige har rötter som sträcker sig mycket långt tillbaka i tiden. Redan på 1600-talet började staten intressera sig för vårt kulturarv och genom riksantikvarieinstitutionen, som Gustav II Adolf instiftat 1630, började man systematiskt uppsöka och samla ”gambla monumenter och saker varmed fäderneslandet kan blifva illustrerat medh”. Detta rörde sig bland annat om fornlämningar, runstenar, borgar, stenkummel, gravhögar, gravskrifter, kyrkliga minnesmärken, mynt, äldre handskrifter och sagor. Allt som kunde tänkas bekräfta bilden av Sveriges eventuellt storartade förflutna var av intresse, då man behövde befästa sin nya roll som stormakt i Europa.¹⁸

Första fornminneslagarna

På 1660-talet instiftades under Karl XI:s förmyndarregering en slags fornminneslag som skulle skydda alla ”urgambhle antiquiteter, quarlefvor och efterdömen som kunde illustrera framfarne Sveriges och Götha konungar samt andra deras förnämblige Mäns och Undersåtares manlige Bedrifter”, som om de vore kungens personliga egendom.¹⁹

1667 instiftades Antikvitetskollegiet som bland annat genomförde antikviteransökningar där präster fick samla in uppgifter om alla antikviteter i socknen. Redan då gällde den antikvariska lagstiftningen fornlämningar, fornfynd, statliga byggnader, kyrkor och märkliga profana byggnader, precis som dagens kulturminneslag. Antikvitetskollegiet fick dock en mindre betydelsefull roll som antikviterarkiv 1692 då stormakten Sverige gick mot sitt slut.²⁰

Efter stormaktstiden

På 1700-talet låg det mesta av den antikvariska verksamheten i träda. Nordens historia var inte längre så intressant, istället fick det klassicistiska kulturarvet ett uppsving. 1786 instiftar Gustaf III Kungliga Vitterhets- Historie- och Antikvitets Akademien, efter franskt mönster. Denna kom dock mest att syssla med litteratur och klassisk kultur fram till 1820-talet då det av romantikens strömningar inspirerade Götiska förbundet vinner inträde. Götiska förbundet hade bildats 1811 och var en drivande kraft i Sveriges kulturpolitik. 1828 skrev man en ny fornminnesförordning, ”bevarande minnet av fäderneslandets inbyggare i forntiden”. Från 1840-talet och framåt drev man en topografisk-antikvarisk verksamhet som gick ut på att uppteckna fornminnen och folkminnen i hela landet, på jakt efter uttryck av en nationell uråldrig folksjäl, då man befarade att kulturarvet höll på att försvinna.²¹

Museernas bildande

Genom det fornordiska kulturarvet ville man främja moralen hos folket och skapa en nationell självkänsla. Man ville göra folkets historia, inte bara regenternas, tillgängligt för folket. Ett led i detta var bildandet av flertalet museer, bland annat Statens historiska museum år 1865, vars syfte var att visa Vitterhetsakademiens fornfynd som förvärvades från hela landet. Genom att ha en central nationell fornsakssamling kunde man studera föremålen på ett helt nytt sätt, arkeologin hade gjort sitt intåg. Med inspiration från naturvetenskaperna och evolutionsteorin trodde man sig nu kunna få helt objektiva vetenskapliga sanningar om forntiden. Folkminnesforskning kring fornminnenas betydelse ansågs efter detta som ovid-

¹⁸ Grundberg, J (2000) s.47-48

¹⁹ Ibid. s.48

²⁰ Ibid. s.49-52

²¹ Ibid. s.52-54

kommande kulturhistorisk kurios. En annan nackdel var att provinsmuseerna, som ofta stiftades av lokala fornminnesföreningar, fick svårt att hävda sig då alla fynd av intresse i hela landet gick till Statens historiska museum.²²

Hembygdsrörelsen

Vitterhetsakademien blev mer och mer inåtvänd i sin verksamhet och fjärrad från utvecklingen ute i samhället, den rollen övertogs istället av Hembygdsrörelsen, som utvecklades ur den nationellt inriktade radikala ungdomsrörelsen som en reaktion mot industrialismen och dess upplösning av äldre traditioner. Hembygdsrörelsen fick ett stort genomslag bland folket och från sekelskiftet fram till 1930-talet skapades hundratals hembygdsföreningar och hembygdsgränder med friluftsmuseet Skansen i Stockholm som modell. Nu gällde det inte bara att samla in kulturarvet och lägga det i prydliga rader för uppvisning som innan, nu ville man använda det som inspiration till den dagliga tillvaron och en hållbarare framtid. Detta synsätt tappade dock snabbt sin popularitet på 30-talet då modernismen svepte över landet.²³ Det fanns inte längre någon plats för historien i samhället och ingenting fick stå ivägen för den nya tiden, ett synsätt som kom att dominera fram till 1970-talet, med oerhörda förluster av kulturarv, framför allt i våra stadskärnor, som följd.

1913 års fornminnesvårdskommitté

Det ökade intresset för kulturminnesvård och museiverksamhet krävde en förbättring av den statliga organisationen. Därför tillsatte man 1913 en fornminnesvårdskommitté, som framlade sitt betänkande år 1921 (SOU 1921:11,12). Centralmyndigheten var då mycket svag och bestod av Vitterhetsakademien tillsammans med riksantikvarien som innehade dess sekreterarpost. Kommittén föreslog inrättandet av ett statligt verk, Riksantikvarieämbetet. Förutom administration, bibliotek och arkiv skulle detta nya ämbetsverk ha tre avdelningar, en för fasta fornlämningar och fynd, en för kyrkliga byggnader och föremål samt en för profana byggnader och föremål. Man ville dela in landet i elva distrikt med en landsantikvarie i varje samt medverka med de regionala museerna. Tyvärr kunde man inte förverkliga förslagen eftersom de ekonomiska resurserna var för små, istället tvingades man att bygga ut och förbättra de redan befintliga organen.²⁴ Anmärkningsvärt för utredningen i övrigt var att det var i den man först kom att ersätta orden fornminne och fornvård med kulturminnesvård, vilket indikerar en breddning av verksamhetsfältet.²⁵

Vad som skedde i kulturarvsförvaltningen därefter var i princip en mans förtjänst, den näst intill mytomspunna Sigurd Curman, som blev Riksantikvarie år 1923. Han hade varit en av dem bakom 1913 års utredning och det var under hans tid som grunden lades för kommande omorganisationer där Riksantikvarieämbetet kom att bli ett eget ämbetsverk och inte bara en sekreterartitel för Vitterhetsakademien. Även organisationen på regional nivå förändrades i och med att landsantikvarier sattes på provinsmuseerna för att ansvara för verksamheten och sköta arbetsuppgifter från Riksantikvarieämbetet.²⁶

1938 års utredning

Riksantikvarieämbetets organisation fastställdes formellt år 1938 efter en utredning tillsatt 1930 (SOU1938:60). Där fullföljdes mycket av det som föreslagits redan i 1913 års

²² Grundberg, J (2000) s. 59-63

²³ Ibid s. 65-72

²⁴ 1965 års musei- och utställningssakkunniga, Kulturminnesvård (1972) s. 26-27

²⁵ Hofrén, E (red) (1970) s.20

²⁶ Grundberg, J (2000) s.74

utredning.²⁷ Den nya organisationen kom att förbli i princip oförändrad fram till 1970-talet och bestod av två avdelningar; Fornminnesavdelningen, med en allmän sektion för fornminnesvård, en för fornminnesinventering och en för uppdragsverksamhet inom arkeologiska undersökningar, samt Byggnadsminnesavdelningen som bestod av sektionen för byggnadsminnesvård samt textilkonserveringsateljén som tillkom något senare. Man kom även att ha fem avdelningar gemensamma med historiska museet, däribland den Tekniska avdelningen. För vissa arbetsuppgifter som inte kunde inrymmas i den ursprungliga organisationen inrättades särskilda sektioner; fornminnesinventeringen, uppdragsverksamheten inom arkeologi samt vårdsektionen.²⁸

1942 infördes en lagstiftning om fornminnen som ersatte 1867 års förordning, vilket gav fornlämningar ett starkt skydd. Den byggnadsantikvariska lagstiftningen var dock mycket omständlig och medförde att endast ett fåtal ”ytterst märkliga” byggnader skyddades.²⁹

Efter Curmans pension år 1946 uppstod det motsättningar inom ämbetet, rörande om verksamheten skulle vara samhällsorienterad eller antikvariskt objektsorienterad. Det ledde till en splittring av verksamhetens inriktning och mål. Därav kom det sig att de två stora avdelningarna, Fornminnes- och Byggnadsavdelningen utvecklades åt olika håll. Fornminnesavdelningen fick tidigt en samhällsorienterad prägel, uttryckt bland annat genom den generella inventeringen av fornminnen i landet som aldrig fick en motsvarighet i en byggnadsinventering. Ett annat viktigt område var den arkeologiska uppdragsverksamheten. Byggnadsavdelningen kom istället att bli antikvariskt inriktad, något som bland annat berodde på att byggnader inte hade samma bevarandestatus som fornlämningarna. Det enda byggnadsbestånd som skulle bevaras generellt var kyrkorna, i övrigt handlade det om ett exklusivt urval. Därför etablerades aldrig några relationer med utvecklings- och planeringsintressena i samhället, vilket senare kom att beklagas bittert. Det hela blev inte bättre av att hela kulturminnesvården efter andra världskriget kom i skymundan för den nya framtidsmodellen med det ljusa folkhemmet fritt från det ”det gamla eländiga förflutna”. Detta fick kulturarvsförvaltningen att i princip stagnera fram till 1970-talet då opinionen åter krävde bevarande av natur- och kulturmiljö.³⁰ Dessa krav hade en lång väg att vandra från 60-talets framtidstro, även om den folkliga opinionen svängde först tog det ett bra tag innan den kulturella och politiska opinionen hängde med.³¹

Antikvitetskollegiet och MUS 65

En utredning om den antikvariska organisationen *Antikvitetskollegiet* hade tillsatts 1962 och avgav sitt betänkande 1964. I den ville man återuppliva stormaktstidens gamla Antikvitetskollegium som ett nytt centralt topporgan för kulturminnesvården och på nytt ingjuta en historiskt grundad nationalkänsla bland folket. Utredningen upplevdes som anmärkningsvärt klumpigt framställd och sågades av en enig remissopinion.³²

1965 tillsattes istället Musei- och utställningssakkunniga (MUS 65) vars uppgift från början var att utreda museernas organisation och ställning, men som 1967 även fick i uppdrag att utreda kulturminnesvårdens organisation. I den utredningen kom man bland annat med förslaget att skilja kulturminnesvården från läns museernas ansvarsområde. För att integrera kulturminnesvården i samhällsbildningen skulle den istället flyttas över till länsstyrelserna.

²⁷ Grundberg, J (2000) s.74

²⁸ 1965 års musei- och utställningssakkunniga, Kulturminnesvård (1972) s. 11-12

²⁹ Grundberg, J (2000) s. 74-75

³⁰ Ibid. s. 76-78

³¹ Ibid. s. 82

³² Ibid. s. 82

Detta var inte ett särskilt välkommet beslut för läns museerna som i detta skede just utarbetat storslagna mål för framtiden, vilka nu inte kom att realiseras.³³

1974 års kulturpolitiska reform

Parallellt med MUS 65:s arbete höll Kulturrådet på att bygga upp grunderna för en svensk övergripande statlig kulturpolitik. Främst skulle kultur handla om utveckling, förändring och kritik, men man formulerade även ett bevarandemål som kom att lyda "Kulturpolitiken skall garantera att äldre tiders kultur tas tillvara och levandegörs" Detta mål fanns med i 1974 års kulturproposition och därmed fick svensk kulturminnesvård sitt uppdrag stadfäst i den officiella kulturpolitiken. Efter detta inleddes ett kraftigt förändringsarbete inom kulturminnesvården, som skulle in i samhällsbildningen och skiljas ifrån museernas verksamhet. Detta skedde genom att landsantikvarierna på läns museerna kompletterades med länsantikvarier på länsstyrelserna, nu skulle delta i den fysiska riksplaneringen.³⁴ Riksantikvarieämbetet, som omorganiserades och skiljdes från Vitterhetsakademien 1975, blev central myndighet med överinseende över kulturminnesvården i hela landet. Begreppet "kulturmiljö" etablerades och istället för att inrikta sig på enskilda arkeologiska fornminnen och byggnadsmonument handlade det nu om hela kulturmiljöer.³⁵ De nya utvidgade kulturarvs- och bevarandebegreppen kom bland annat till uttryck i den nya Kulturminneslagen från 1988, i Naturresurslagen från 1990 samt i Plan- och bygglagen från 1987.³⁶ (se s.11)

1990-talet

Med 1990-talet kom återigen förändringar i samhället. Försämrad ekonomi, hög arbetslöshet, medlemskap i EU och kraftig invandring medförde att kulturarvet åter blev högaktuellt. Bevarandemålet från 1974, att "bevara och levandegöra äldre tiders historia" skiftade med 1996 års kulturutredning till att "bevara och bruka kulturarvet", ett något mera aktivt ställningstagande. Samtidigt ville man inte ge "fel" intressen fri tillgång till kulturarvet, därför skulle museiverksamheten nu använda sig av kulturarvet för att skapa kulturell samhörighet och förståelse för andra kulturella identiteter.

Kulturutredningens slutbetänkande från 1995 beskriver hur kulturmiljöer och kulturarv ska ses som resurser för turism och rekreation, såväl nationell som internationell. Stora satsningar på marknadsföring av kulturmiljöer och museer genomfördes, liksom kulturarvsresor och evenemang som medeltidsveckan i Visby. Kulturturism skulle hjälpa till att göra glesbygder attraktivare genom att skapa arbetstillfällen och uppmuntra invånarna till nytänkande. Kulturarvet skulle även tas tillvara som resurs för att skapa arbetstillfällen exempelvis inom byggnadsvården, där arbetslösa byggnadsarbetare sysselsattes i utbildnings- och utvecklingsprojekt där de fick lära sig traditionellt hantverk och byggnadstradition.³⁷

Riksantikvarieämbetets verksamhet under 1990-talet innebar ett fördjupat samarbete med andra aktörer och sektorer i samhället. Begreppen kulturmiljö och kulturarv breddades ytterligare och frågor rörande miljön blev en del i kulturarvsarbetet. 1998 skiljdes Statens historiska museum från Riksantikvarieämbetet och bildade en egen myndighet. Riksantikvarieämbetets roll sågs återigen över och en viktig uppgift för 2000-talet var att stärka kulturarvets ställning som en positiv kraft i utvecklingen mot ett hållbart samhälle.³⁸

³³ Grundberg, J (2000) s. 82

³⁴ Ibid. s. 82-84

³⁵ Pettersson, N (2005) s.24

³⁶ Grundberg, J (2000) s. 84

³⁷ Ibid. s. 89-91

³⁸ Pettersson, N (2005) s. 24

2000-talet

En av de större händelserna på 2000-talet var att kyrkan skiljdes från staten. Detta kom att medföra förändringar även för kulturarvsförvaltningen, framförallt genom införandet av kyrkoantikvarisk ersättning, som innebar att det blev viktigt att kontrollera hur kyrkan skötte kulturarvet. Denna uppgift kom att ligga på länsstyrelsen, eftersom de sköter tillsynen enligt KML.

Gällande kulturpolitiken på kulturarvsområdet karaktäriseras tiden mest av många utredningar på området, som inte kom att leda någonvart, till exempel rörande Riksantikvarieämbetets arkeologiska uppdragsverksamhet. Tidsbegränsade projekt hade generellt mycket större benägenhet att genomföras än åtgärder som krävde kontinuitet eller andra former av arbetsinsatser.³⁹

2009 var det så dags för en ny stor kulturutredning, där man ansåg att kulturpolitiken behövde förnyas för att möta nya förutsättningar. Detta skulle ske genom nya mål för kulturpolitiken en annan roll för staten, ökat samspel mellan stat, kommun och landsting samt en ny organisation för hela området.⁴⁰ Bland annat föreslog man att Riksantikvarieämbetet tillsammans med några andra myndigheter och en museikoordinator skulle inrättas i en ny myndighet med ansvar för kulturarv. Denna myndighet skulle ingå i en ”sfär för frågor om samtid, historia och livsmiljö”. Konsten och frågor om kulturarvet skulle ges mer synliga platser i samhällsutvecklingen och de kulturmiljövårdande perspektiven breddas ytterligare.⁴¹

Idén om sfären kom dock inte att förverkligas i första skedet, däremot fick Riksantikvarieämbetet i uppdrag att bli nationell samordnare för frågor om vård och konservering, samt överta huvudmannskapet för Svensk museitjänst.⁴²

Vidare inleddes en process för att bättre ta tillvara på den tekniska utvecklingens möjligheter genom en nationell strategi för digitalisering, elektronisk tillgång och bevarande av kulturarvet.⁴³

³⁹ Kulturutredningen, Grundanalys (2009) s. 241

⁴⁰ Ibid. s. 16

⁴¹ Ibid. s. 29-30

⁴² Regeringen, Tid för kultur (2009) s. 101-103

⁴³ Ibid. s. 1

4. Konserveringsverksamhetens utveckling

Gamla traditioner

Föremål har sedan uråldriga tider lagats och underhållits av de hantverkare som en gång tillverkade dem och det är ur den hantverksmässiga traditionen det vi idag kallar konservering kom att utvecklas. Exempelvis finns det belägg för att konstnärer bedrivit vad man skulle kunna kalla konserveringsverksamhet redan på 1600-talet.⁴⁴ På 1700-talet förekommer beskrivningar på behandlingsmetoder som dubbling och marouflage i läroböcker om måleri, andra tidiga metoder för att hejda nedbrytningen av måleri på duk var impregneringar med limlösningar eller olja.⁴⁵

Sveriges antagligen först omnämnde konservator var en man vid namn Eric Hallblad som föddes 1720 i Falun och kom till Stockholm för att bli lärling hos en porträttmålare på 1740-talet. Hans karriär kom dock att kretsa kring konservering istället och detta med sådan framgång att målningar i behov av konservering sändes till honom ända ifrån Danmark och Tyskland för behandling. 1773 blev han ledamot av Konstakademien och 1795 blev han professor. Han kom även att verka som "Garde des tableaux" vid Gustav III:s konstsamlingar.⁴⁶ Därmed kan han även betraktas som Sveriges förste offentligt anställda konservator.

Museernas bildande och nationalromantiken

I samband med de första museernas bildande, en utveckling av kuriosakabinetten under upplysningens 1700-tal, var det ofta höga tjänstemän med kvalificerad teoretisk utbildning som stod för registrering, vetenskaplig bearbetning och visning av samlingarna. Tillsyn och reparationer utfördes av mindre kvalificerade händiga personer, som vaktmästare. Denna tjänstefördelning har i stort sett levt kvar ännu till våra dagar.⁴⁷ Ett exempel på detta är Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm vars grund lades redan under mitten av 1700-talet. 1757 anställdes där en tillsyningsman för samlingarna vilken efterträddes av Anders Sparrman, en lärjunge till Linné som beskrev uppstoppning av flera djur. Det var först på 1820-talet som den förste "konservatorn" anställdes och ända fram till 1908 fanns det bara en tjänst, trots att samlingarna under denna tid växte kraftigt. Arbetsuppgifterna tycks till största del ha kretsat kring konserverandet av nya djur.⁴⁸

I samband med nationalromantiken väcktes ett stort intresse för den nordiska historien och dess minnesmärken. Under senare delen av 1800-talet bildades ett stort antal fornminnesföreningar, som främst kom att syssla med forskning, insamlings- och uppteckningsarbete samt hembygdsvårdande verksamhet. De lade även grunden till mycket av dagens museala verksamhet, även om det till en början var ganska blygsamt och främst riktade in sig på fornfynd och kyrkliga inventarier, men sedan utökades även till etnologiskt material. Deras kulturminnesvårdande insatser tog sig ganska tillfälliga uttryck och rörde främst förhistoriska minnesmärken och kyrkor.⁴⁹

Ett exempel på detta kan ses i det växande intresset för den medeltida kyrkokonsten och kalkmålningarna, vilka i stor utsträckning blivit överkalkade under 1600- och 1700-talet då

⁴⁴ Konstnärutbildningssakkunniga (1976) s.24

⁴⁵ Bennel, M (1985) s.45

⁴⁶ Ibid. s.47-51

⁴⁷ Konstnärutbildningssakkunniga, (1976) s. 24

⁴⁸ Lundevall, C-F Naturhistorisk konservering förr och nu (1985) s. 279-280

⁴⁹ 1965 års musei- och utställningssakkunniga, Kulturminnesvård (1972) s.25

ljusa vita kyrkorum blev idealet. Flera personer kom att verka för deras bevarande, ett tidigt exempel är Nils Månsson Mandelgren (1813 – 1899). Han var konstnär i grunden men närde ett stort antikvariskt intresse och reste runt i landet och tecknade av byggnader och föremål av kulturhistoriskt värde, men utförde även konserveringar av medeltida kalkmålningar.⁵⁰ Samtidigt revs många av de medeltida kyrkorna under den här tiden, eftersom den ökade folkmängden ställde krav på större och komfortablare kyrkorum.

1900-talet – ny syn på konservering

Konservering i vår nutida bemärkelse var det ännu inte tal om och det vanligaste förfarandet var att anförtro skulpturer och äldre inventarier åt hantverkare som dekorationsmålare, en tradition som höll sig långt in på 1900-talet. Detta kom dock att förändras successivt, framförallt tack vare blivande riksantikvarien Sigurd Curman som i början på 1900-talet lade grunden för en ny syn på restaurering och konservering, där varsamhet och respekt såväl för original som senare epokers insatser skulle iakttas.⁵¹

Curman var även god vän med Agnes Branting, som år 1908 var med om att grunda Pietas, Sveriges (och världens) första konserveringsverksamhet för textilier. De som utförde själva arbetet var oftast brodöser, men arbetet övervakades av en konservator. Deras syfte var att "...på ett fullständigt museimässigt sätt behandla textilföremålen så att dess genom ålder eller vanskötsel [...] pågående förstörelsen i möjligaste mån hejdas, utan att föremålets kulturhistoriska värde minskas".⁵² 1949 förstatligades verksamheten och kom att ingå i Riksantikvarieämbetet.⁵³ Riksantikvarieämbetet, som blivit ett statligt ämbetsverk år 1938, hade vid denna tidpunkt Vitterhetsakademien som huvudman tillsammans med Statens historiska museum. Organisationen för konserveringsverksamheten kom att skifta en del genom åren, ibland bedrevs konservering både vid byggnadsminnesavdelningen och Statens historiska museums konserveringsanstalt samt vid ett antal olika sektioner. I samband med 1975 års omorganisation kom dock all konservering att hamna vid den Tekniska institutionen som delades av Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum. Det dröjde dock inte länge förrän fler omorganisationer tog vid.⁵⁴

Konserveringen organiseras

Som ett led i kvalitetssäkring och statushöjning av yrket kom tankarna på att bilda ett nordiskt konservatorsförbund. Planerna hade funnits ända sedan 1930-talet, men det dröjde fram till 1950 innan Nordiska konservatorförbundet (NKF) grundades. Temat på första mötet var "Museal och annan statlig inrättnings synpunkter på konservatorn och hans gärning". Representanter från Riksantikvarieämbetet, Stockholms stadsmuseum, Nationalmuseum, Nordiska museet och Byggnadsstyrelsen var på plats. Ändamålet var redan tidigt att främja samarbetet mellan medlemsländerna, verka för en god konservatorsutbildning och en hög facklig standard.⁵⁵ Från början var det endast målerikonservatorer som var medlemmar, men successivt utökades medlemskapet även till andra kategorier.⁵⁶

Även ute i Europa hade man vid den här tiden insett vikten av samarbete för att på bästa sätt sprida kunskap om konservering och bevarande av kulturarvet, en av anledningarna var naturligtvis den massiva förstörelse av kulturarvet som andra världskriget medfört. Detta

⁵⁰ Nisbeth, Å (1987) s.5-6

⁵¹ Ibid. s. 6

⁵² Lundwall, E (2003) s.19-21

⁵³ Ibid. s.24

⁵⁴ Ibid. s. 25-33

⁵⁵ Lundevall, C-F, Nordiska konservatorförbundet (1987) s.15

⁵⁶ Larsson, B (1994) s. 44

ledde till bildandet av flera viktiga organisationer, däribland IIC (International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works), ICOM (International Council of Museums) och ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property).

Detta ledde till en ny medvetenhet inom de konserverande verksamhetsfälten där inte bara etiken kom att medföra ett förändrat synsätt, utan även den övertro man kom att sätta till naturvetenskapen och de nya syntetiska materialen som sköljde över marknaden under efterkrigstiden, någonting som i hög grad kom att påverka den följande mer restriktiva synen på konservering.

1970-talet – ny kulturpolitik

Samhället hade förändrats drastiskt på alla plan under 1950- 60- och 70-talet vilket motiverade en ny syn på kultur och därmed en ny kulturpolitik.

MUS 65 - Kulturminnesvård

Gällande kulturminnesvården kom betänkandet från 1965 års musei- och utställnings-sakkunniga (MUS 65) att ligga till grunden för en del av den nya kulturpolitiken som skulle komma att föras.

I den första utredningen *Kulturminnesvård* (SOU 1972:45) tar man bland annat upp problem gällande vård av fornminnen och byggnadsminnen. Konservering som begrepp används endast knapphändigt, istället talas det om vårdarbeten, vilket innebär allt ifrån markröjning kring fornlämningar till restaurering av byggnader och interiörer. Man konstaterar att ”Vårdsituationen för kulturminnen har som helhet radikalt förändrats under de senaste decennierna”. I glesbygdsområden hotades fornlämningarna av igenväxningen som den minskade betesdriften och effektiviseringen av skogsbruket förde med sig, i exploateringsområdena rådde istället risk för ökad förslitning. En annan riskfaktor innebar kunskapsförlusten kring gamla hantverk och material som ledde till illa anpassade underhålls- och restaureringsmetoder vilka förvanskade byggnaderna och gav upphov till nya skador. Även förändringarna i inomhusklimatet gav upphov till nya skadebilder för äldre byggnadsdelar och inventarier, bland annat kyrkornas målade träinredningar⁵⁷

Samverkan mellan kulturminnesvårdens myndigheter och vårdarbetet på fältet visade sig problematisk. En anledning till detta var den omständliga lagstiftningen, som särskilt inom byggnadsvårdsområdet resulterade i stora eftersläpningar. Man saknade även bestämmelser angående de tekniska utförandena av vårdarbeten, vilket innebar en stor risk eftersom majoriteten av landets byggnadsnämnder saknade sakkunskap gällande vård av äldre byggnader. Även samverkan med allmänheten, däribland genom utformandet av en generell vårdpolitik, med riktlinjer för exempelvis restaureringsverksamhet skulle utvecklas.⁵⁸

Gällande de ekonomiska och administrativa aspekterna av vården framgår att det inte fanns någon samlad uppgift om hur stora ekonomiska resurser som årligen tas i anspråk för vård av kulturminnen, eftersom pengarna kom ifrån flera olika håll och avgränsningarna inte var klart definierade. ”Uppskattningsvis har det framkastats att årskostnaden för vårdarbeten sammanlagt kan uppgå till någon miljard kronor” (motsvaras av ca sex miljarder i dagens pengavärde, egen anm.) Trots detta anfördes det redan då att kulturminnesvårdens problem är bristen på ekonomiska medel, i själva verket torde det ha berott på att resurserna var synnerligen ojämnt och slumpmässigt fördelade. Därtill kom att många av den tidens

⁵⁷ 1965 års musei- och utställningssakkunniga, Kulturminnesvård (1972) s.67-69

⁵⁸ Ibid. s.70-72

vårdinsatser finansierades av arbetsmarknadspolitiska medel, där arbetslösa fick utföra ex. röjning kring fornlämningar eller restaureringar av byggnader. För att åstadkomma en förbättrad situation var det uppenbart att resurser behövdes både för utbildning av de berörda personalkategorierna, samt till projektering, kontroll och dokumentation av åtgärder.⁵⁹ Gällande den utbildade personalen sägs bland annat:

”Viktigt är givetvis att den personal man utbildar tas till vara genom att kontinuerligt sysselsättas på sitt fält. Detta gäller framför allt det lilla antal specialister som behövs för typer av arbeten som enbart förekommer inom vårdområdet. En fortlöpande sysselsättning för dessa kan knappast skapas på annat sätt än genom att en central underhållsorganisation skapas.”⁶⁰

Slutligen ett citat från sista delen i utredningen rörande vården:

”Avslutningsvis måste det dock betonas att vårdproblemet aldrig kan lösas helt inom specialorganens och speciallagstiftningens ramar. För samhället gäller att vården av befintliga miljöer och tillgångar måste ses som en uppgift fullt jämställd med skapandet av nya.”⁶¹

MUS 65 - Museerna

I MUS 65:s betänkande angående museerna (SOU 1973:5) utreds frågan om museiväsendet och verksamheten med riksutställningar. Tyngdpunkten låg på att förbättra den pedagogiska verksamheten vid museerna, samt att nå en större del av befolkningen genom mer utåtriktad och decentraliserad verksamhet.

Detta ställde nya krav på främst läns museerna, som både var museiinstitutioner och administrativa organ för den statliga kulturminnesvården. Den senare funktionen, främst rörande forn- och byggnadsminnesvård, föreslog man istället skulle läggas på länsstyrelserna, för att inordnas i den statliga regionala planeringen. Läns museerna skulle istället syssla med undervisning och insamling, samt dokumentation och vård av sina samlingar. Man skulle likväl lämna råd och service till länsstyrelserna och kommunerna gällande vården av kulturhistoriskt värdefulla miljöer.⁶²

Gällande konserveringen konstaterar man att vården av museimaterial i många fall blivit eftersatt. ”I Sverige liksom över allt utomlands konstateras, hur museimaterialet genomgår en förstörelse som ej står i proportion till kostnaderna för att förvärva och bevara samma material.” Tillräckliga och på rätt sätt organiserade resurser för konservering bedömdes vara en förutsättning för ett fungerande museiväsen, inte minst med tanke på de påfrestningar en ökad utställningsverksamhet skulle medföra.⁶³

Organisationen av konserveringen befanns underdimensionerad och man föreslog en utbyggnad av konserveringsateljéer vid central- och läns museer. Verksamheten skulle bedrivas med hänsyn till kraven på löpande vård och tillsyn, men även för kraven på särskilda mer komplicerade åtgärder. För den senare funktionen förordades en uppdragsverksamhet vid central museerna, som skulle ställas till de övriga museernas förfogande.⁶⁴

Även lokalfrågan uppmärksammas och det konstateras att många museers verksamhet bedrevs i äldre lokaler vars standard inte motsvarade den nuvarande inriktningen och

⁵⁹ 1965 års musei- och utställningssakkunniga, Kulturminnesvård (1972) s.67-69. s. 72-73

⁶⁰ Ibid. s. 73

⁶¹ Ibid. s. 74

⁶² 1965 års musei- och utställningssakkunniga, Museerna (1973) s. 23

⁶³ Ibid. s. 69

⁶⁴ Ibid. s. 21

omfattningen. Magasinsutrymmena var otillräckliga eller bristfälliga och försvårade vården av samlingarna. Därför förordade man utgallring av mindre viktigt kulturhistoriskt material för att frigöra resurser, samt förvaring av museisamlingar i centrala depåer.⁶⁵

Personalresurserna befanns starkt otillräckliga och en intensifiering av museiverksamheten hindrades till stor del av de bristande resurserna för konservering, vilka inneburit en eftersläpning inom stora delar av museiväsendet. Man beräknade ett ökat behov av konservatorer till minst 15 personer för centralmuseerna och 20 personer för länsmuseum, för mer allsidiga åtgärder rörande konst och konsthantverksmaterial.⁶⁶ Yrkeskåren vid museerna uppgick vid denna tid till ca 1500 personer, varav omkring 80 arbetade som konservatorer.⁶⁷

1974 års kulturpolitiska reform

I 1974 års kulturproposition (1974:28) framlades förslag om mål, ansvarsfördelning och organisatorisk struktur för de kulturpolitiska insatserna. Förslagen byggde i första hand på utredningar från kulturrådet och MUS 65. I målen betonades att kulturpolitiken i ökad utsträckning skulle se till eftersatta gruppers behov, skydda yttrandefriheten, motverka kommersialismens negativa verkningar och ge människor möjlighet till eget skapande.⁶⁸

Målen i sin helhet kom att lyda:

- Kulturpolitiken skall medverka till att skydda yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för att denna frihet skall kunna utnyttjas,
- kulturpolitiken skall ge människor möjligheter till egen skapande aktivitet och främja kontakt mellan människor,
- kulturpolitiken skall motverka kommersialismens negativa verkningar inom kulturområdet,
- kulturpolitiken skall främja en decentralisering av verksamhet och beslutsfunktioner inom kulturområdet,
- kulturpolitiken skall i ökad utsträckning utformas med hänsyn till eftersatta gruppers erfarenheter och behov,
- kulturpolitiken skall möjliggöra konstnärlig och kulturell förnyelse,
- kulturpolitiken skall garantera att äldre tiders kultur tas till vara och levandegörs,
- kulturpolitiken skall främja ett utbyte av erfarenheter och idéer inom kulturområdet över språk- och nationsgränserna.⁶⁹

För kulturarvsområdets del beslutades det att Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum inte längre skulle ha Vitterhetsakademien som huvudman men, i motsats till vad MUS 65 förordat, fortfarande ingå i samma myndighet. Organisationen dem emellan skulle dock ytterligare utredas.⁷⁰ Riksantikvarieämbetet skulle bli central myndighet på kulturminnesvårdens område och tack vare regionaliseringen slippa besluta i varje enskilt ärende i hela landet. Deras verksamhet skulle istället i ökad utsträckning inriktas på verksamhetsplanering, utvecklingsarbete, utarbetande av riktlinjer, råd och anvisningar, uppföljning och värdering av nådda resultat samt utbildnings- och informationsarbete.⁷¹ Länsstyrelserna skulle bli regional myndighet för den statliga kulturminnesvården, detta skulle dock inte frånta länsmuseum deras roll som basinstitutioner för samverkan mellan den statliga och

⁶⁵ 1965 års musei- och utställningssakkunniga, *Museum* (1973) s. 18-20

⁶⁶ *Ibid.* s. 241

⁶⁷ *Ibid.* s. 237-238

⁶⁸ Kungl. Maj:ts proposition 1974:28 s. 1

⁶⁹ *Ibid.* s. 295

⁷⁰ *Ibid.* s. 383-384

⁷¹ *Ibid.* s. 383

kommunala kulturminnesvården, utan de skulle även i fortsättningen fungera som remissinstanser åt Riksantikvarieämbetet samt anförtros viktiga inventerings- och vårdnadsuppdrag.⁷²

Utredningens förslag gällande konserveringsverksamheten hade tagits upp av ett flertal remissinstanser med delade åsikter. De flesta underströk behovet av en utbyggd konserveringsverksamhet, både för vård av museernas samlingar och för inredningar och inventarier i kyrklig, kommunal och enskild ägo. Man ansåg att kravet på en konservator med biträde vid varje länsmuseum var väl underbyggt. Hur konserveringsverksamheten skulle organiseras och finansieras var dock oklart⁷³ och det beslutades att det skulle åläggas det nyinrättade kulturrådet att fortsätta utreda frågan om konserveringsverksamhetens organisation.⁷⁴

1980-talet - ett vårdande decennium

Under 1980-talet kom så ett flertal utredningar på konserveringsområdet, man hade identifierat stora problem gällande vården av kulturarvet vilket inte bara försvårades av för små resurser för konservering, utan även bristen på utbildad arbetskraft. Som Iréne Vestlund uttrycker det i förordet till *Vårda! Bevara!*:

”Situationen är allvarlig men det finns hopp. En opinion håller på att växa fram med insikter om att vårdfrågorna måste ges ökad prioritet – 80-talet bör kunna bli ett vårdande decennium. Denna rapport får ses som en uppmaning till museimän och politiker att ta sig an bevarandefrågorna – innan det är för sent.”⁷⁵

Vårda! Bevara!

År 1977 hade kulturrådet tillsatt en arbetsgrupp med uppdraget att precisera ansvarsfördelningen mellan museerna för konservering av föremål, med särskild hänsyn till de regionala museernas konserveringsverksamhet.⁷⁶ Detta arbete resulterade i en rapport: *Vårda! Bevara! Museerna och föremålsvården*. Till grund för utredningen låg en rapport från Statskontoret, *Konserveringsverksamheten vid statliga museer – en kartläggning och probleminventering* (1978:10). I den hade konstaterats ett omfattande behov av vård och konservering vid museerna, otillräckliga resurser gällande lokaler, utrustning och personal, olämplig magasinering samt behov av samordning inom föremålsvården.⁷⁷

I *Vårda! Bevara!* beskriver man hur de pedagogiska funktionerna i museernas verksamhet kommit i förgrunden under föregående decennier samtidigt som kraven på utåtriktad verksamhet ökat. Besöksiffror och antal utställningar kom att fungera som måttstockar på hur väl de kulturpolitiska uppgifterna fullgjorts. Denna utveckling medförde att resurserna splittrades på olika aktiviteter och man fick svårt att definiera sina uppgifter. Basverksamheter som insamling, dokumentation och föremålsvård kom i andra hand. Arbetsgruppen ansåg därför att bevarandet av museiföremålen måste ges ett större utrymme i kulturpolitiken. Ansvar för att föra kulturarvet vidare till kommande generationer fick inte vara beroende av konjunkturen, museernas bevarandepåbud måste ses i ett långt tidsperspektiv, i princip utan tidsgräns.⁷⁸

⁷² Kungl. Maj:ts proposition 1974:28 s. 354-355

⁷³ Ibid. s.171

⁷⁴ Ibid. s. 343

⁷⁵ Böttlinger, I (red) (1980) s. 3

⁷⁶ Ibid. s. 4

⁷⁷ Ibid. s. 5

⁷⁸ Ibid. s. 14

Man konstaterar att en förutsättning för att museerna ska kunna bedriva en god föremålsvård är bra register, vilka underlättar magasinsarbetet, minskar slitaget på föremålen och ger ett underlag för vilka behov av konserveringsåtgärder som föreligger.⁷⁹ Vidare tas problemet med magasineringen upp och det konstateras att museernas magasin och verkstäder ofta kommit i andra hand och fått hålla till godo med källare, vindar uthus och liknande utrymmen, föga lämpade till föremålsförvaring. Med hjälp av teknisk utrustning för fukt och temperaturreglering och lämplig inredning kunde dock situationen förbättras.⁸⁰ Man påpekar även värdet i att ha en löpande tillsyn av samlingarna.⁸¹

Ett stort problem vid den här tiden uttrycks genom detta citat av Per Martin Tvengsberg: ”Konservering av museiföremål står kvar på fältskärsstadiet!”. Det fanns ett stort behov av kunskapsutveckling och ökade möjligheter till metodutveckling. Detta försvårades av att det inte fanns någon utbildning för konservatorer i landet. (se ”Konservatorn i centrum” nedan) Även för andra personalkategorier förelåg ett utbildningsbehov i grundläggande föremålsvård, vilket försvårades av att det inte fanns en särskild museimannautbildning.⁸²

För en förbättrad föremålsvård krävdes en målsättning om att föremålsvårdens status skulle jämföras med övrig verksamhet vid museerna. Vidare behövde organisationen förbättras, med tydligare ansvarsfördelning, såväl inom varje museum som mellan museerna på central, regional och lokal nivå.⁸³ Speciellt föremålsvården vid de regionala museerna behövde förstärkas, genom att förbättra magasineringen eller anställa utbildad personal för tillsyn och konservering. Dessutom föreslogs ett ökat samarbete mellan regionala museer för ett bättre utnyttjande av resurser, dock förutsattes varje länsmuseum ha tillräcklig kompetens för tillsyn, preventiv konservering samt enklare konserveringsåtgärder. Förutom detta skulle uppgifter som rådgivning, dokumentation och inventering av konserveringsbehov tillkomma.⁸⁴ Man föreslog även att de centrala museerna skulle tilldelas ansvar för olika materialgrupper och bland annat bedöma konserveringsbehovet vid samtliga museer, utveckla konserveringsmetoder, utarbeta dokumentation för konserveringen samt utföra konsultation. Man föreslog även instiftandet av ett konserveringstekniskt råd som skulle knytas till Riksantikvarieämbetet och syssla med forskning, utveckling, rådgivning, samordning samt utarbetandet av normer och anvisningar inom konservering.⁸⁵

Konservatorn i centrum

Utbildningen av konservatorer var ett ämne som utretts ett flertal gånger sedan NFK:s svenska sektion överlämnat en skrivelse till konsthögskolan med begäran om en utredning 1963. Utbildning för målerikonservatorer hade bedrivits på försök under några år i mitten av 1960-talet, men det var först efter Konservatorsutredningens betänkande *Konservatorn i centrum* (Ds U 1981:22) som en permanent konservatorsutbildning kom till stånd.⁸⁶

I utredningen fastslår man att konservatorsutbildningen måste ses i ett större kulturpolitiskt sammanhang, för att de kulturpolitiska målen ska kunna uppfyllas är det en förutsättning att upprätthålla en god konserveringskunskap genom en permanent konservatorsutbildning.⁸⁷

⁷⁹ Böttlinger, I (red) (1980) s.20

⁸⁰ Ibid. s. 24

⁸¹ Ibid. s. 27

⁸² Ibid. s. 39-40

⁸³ Ibid. s. 50

⁸⁴ Ibid. s. 54-55

⁸⁵ Ibid. s. 57-59

⁸⁶ Konservatorsutredningen (1982) s.86

⁸⁷ Ibid. s. 13

Det föreslogs att utbildningen skulle organiseras som en treårig reguljär utbildning på högskolenivå, med mål att förbereda för en yrkesverksamhet både som institutionsanställd och privatutövande. Den praktiska utbildningen skulle dock ske vid institutioner utanför högskolan. Utbildningen skulle vara allmän, men med möjlighet att välja inriktning. Man föreslog sju olika grenar:⁸⁸

- pappers-, foto och filmkonservering
- målerikonservering
- skulpturkonservering
- textilkonservering
- etnologisk konservering
- arkeologisk konservering
- naturhistorisk konservering

Utbildningen föreslogs lokaliseras till Stockholm som hade de bästa förutsättningarna gällande resurser för utbildningen, men även Malmö/Lund eller Göteborg var tänkbara alternativ.⁸⁹

Man föreslog även inrättandet av en utbildning för konservatorassistenter, vars främsta uppgifter skulle vara kontinuerlig tillsyn och rutinmässiga konserveringsåtgärder under tillsyn av en konservator. Utbildningen skulle vara av allmän karaktär och tre terminer lång. Behovet av konservatorassistenter uppskattades till 5-10 årligen.⁹⁰

Behovet av konservatorer beräknades genom en nedre nivå och en övre. Den nedre uttryckte nyrekryteringsbehovet genom pensionsavgångar och personalomsättning, medan den övre uttryckte de arbetsinsatser som skulle behövas för att hålla föremålsbestånden i gott skick. Angående den lägre nivån konstaterar man att det inte finns någonting som tyder på att konservatorskåren skulle vara för stor.⁹¹ Därmed beräknades det stadigvarande behovet till mellan 250 och 400 heltidsverksamma konservatorer i landet, med ett nyrekryteringsbehov, på grund av hög genomsnittsålder och stora eftersläpningar, av ca 125 personer under den följande tioårsperioden, därefter ett årligt tillskott på 6-11 konservatorer.⁹² Man konstaterar även att ett minimikrav bör vara att varje regionmuseum har en konservator fast knuten till sig och ett totalbehov av ca 50 konservatorer för de regionala museerna (25st) säkerligen inte är för högt räknat.⁹³

Inför framtiden konstaterar man att det finns flera faktorer som kan påverka behovet av konservatorer. Den främsta är kanske resursfördelningen, med den kulturpolitiska frågan om vad vårt kulturarv är värt. Vidare hur den förebyggande vården förändras, bra förvaring kan på sikt minska behovet av konservatorer. Föremålens tillväxt är en annan faktor, det finns en gräns för vad som är praktiskt möjligt och ekonomiskt försvarbart att bevara, gallring och hänsyn för framtida vårdbehov måste tas i betraktande. Som sista faktor nämns allmänhetens intresse av konservering.⁹⁴ Avslutningsvis konstaterar man att:

”Intresset för konservatorsutbildning kan givetvis också skifta över tiden. Som regel brukar dock intresset för en utbildning vara kopplat till möjligheterna att få arbete efter genomgången utbildning. Det är knappast troligt att det framtida behovet av

⁸⁸ Konservatorsutredningen (1982) s. 21-24

⁸⁹ Ibid. s. 27

⁹⁰ Ibid. s. 29-30

⁹¹ Ibid. s. 113

⁹² Ibid. s. 127-129

⁹³ Ibid. s. 118

⁹⁴ Ibid. s. 130-134

konservatorer kommer att styras av individernas intresse för konservatorsutbildning. Vi vill i detta sammanhang erinra oss om att nya utbildningar ofta skapar ett ökat intresse för det område utbildningen riktar sig mot och därmed också på sikt ökar efterfrågan på utbildade. Det kan dock inte vara försvarbart att utbilda ett stort antal personer som man inte tror att det finns arbetstillfälle för.”⁹⁵

Konservatorsutbildning i Göteborg

I Göteborg hade man redan några år tidigare börjat formulera en organisatorisk ram för en konservatorsutbildning men efter tillsättandet av Konservatorsutredningen beslöt man att invänta dess betänkande. Detta medförde att utbildningen kom att försenas några år innan man slutligen kunde starta år 1985. Liksom utredningen förordat blev det en treårig linje med syfte att ge teoretiska och praktiska kunskaper för verksamhet som konservator både inom offentlig och privat regi, med sju olika inriktningar vilka skulle variera med årskullarna.⁹⁶

Ansvarsmuseer

Museernas verksamhet och organisation hade varit föremål för ett flertal utredningar sedan MUS 65. I 1986 års proposition om de centrala museernas uppgifter och ansvar (1986/87:97) föreslogs slutligen att de centrala museerna skulle överblicka samlingar av samma slag i landet, tillhandahålla och förmedla expertkunskaper, bedriva utvecklingsarbete och företräda ämnesområdet inom och utom museiväsendet. Ett viktigt motiv för en samordning mellan statliga museienheter var att man därigenom skapade möjligheter för en samlad och effektiv service till de regionala museerna.⁹⁷ Gällande konserveringen konstaterades att den är en viktig del av museernas verksamhet och att ett ökat samarbete mellan museerna skulle ge ett värdefullt utbyte av kunskaper och erfarenheter, samt resultera i ett bättre utnyttjande av tillgängliga resurser både gällande materiel och kompetens.⁹⁸

Regionaliserad konservering

Under 1980-talet kom några regionala konserveringsateljéer att inrättas, efter diskussioner i samband med *Värda! Bevara!*. Regionalt samarbete skulle medföra att de begränsade resurserna till konservering utnyttjades maximalt och mer specialiserad konservering skulle kunna erbjudas till de regionala och lokala museerna samt hembygdsföreningarna i området.⁹⁹ Ett exempel är Stiftelsen Västsvensk konservatorsateljé (senare Studio Västsvensk Konservering) som kom till 1984 efter överläggningar mellan Göteborgs kommun och landstingen i Halland, Göteborg och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs och Värmlands län, angående att samordna delar av konserveringsverksamheten för museerna i Västsvrige.¹⁰⁰ Andra former av samarbete gällande konservering inrättades bland annat mellan museerna i övre Norrland och i Skåne.¹⁰¹

Lagstiftningen

I en proposition om kulturvård (1987/88:104) formulerades mål för den statliga kulturminnesvården och en ny lag som skulle ersätta flera lagar på området gällande bland annat fornminnen, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen och utförelse av äldre kulturföremål. Till största delar byggde den nya lagen på de redan gällande bestämmelserna, vilka förtydligats

⁹⁵ Konservatorsutredningen (1982). s. 134

⁹⁶ Rosvall, J (1987) s. 31-32

⁹⁷ Regeringens proposition 1986/87:97 s.1-3

⁹⁸ Ibid. s. 14

⁹⁹ Persson, B-A (1987) s.32-33

¹⁰⁰ Informant 2

¹⁰¹ Böttlinger, I (red) (1980) s. 56

och förenklats. Den nya lagen kom att få namnet Kulturminneslagen och trädde i kraft 1989.¹⁰² Flera andra lagar med betydelse för kulturarvet kom till under denna tidsperiod, däribland Naturresurslagen och Plan- och bygglagen.(se s.11)

1990-talet – arbetsmarknadsåtgärdernas tid

1990-talet kom att präglas av ekonomisk kris, hög arbetslöshet och nedskärningar i den offentliga sektorn. 1996 röstades en ny kulturproposition igenom, vilken föregåtts av en utredning och utvärdering av den kulturpolitik som förts sedan 1974.

Tjugo års kulturpolitik

1995 redovisade Kulturutredningen sin utvärdering i form av en rapport med namnet: *Tjugo års kulturpolitik 1974-1994* (SOU 1995:85). I den beskrivs bland annat hur samhället förändrats genom folkomflyttningar, invandring samt förändrad ekonomi och levnadsvanor. Med införandet av 1974 års kulturpolitik hade kulturen blivit en gemensam angelägenhet. Ett viktigt steg mot en vidgad kultursyn togs genom betoning på eget skapande och utövande av kultur. De kulturpolitiska målen kom snabbt att anammas på alla nivåer i samhället, vilket innebar en konkret grund för reformarbetet. Kulturpolitiken hade växt fram under parlamentarisk enighet, vilket innebar att kulturministern vid varje regeringsskifte anslutit sig till huvudriktningen. Mål och ansvarsfördelning hade stått sig under perioden, liksom bidragen, även om anslagen minskats en del. Kulturområdet hade utvecklats i flera avseenden och institutionerna hade stärkts över landet, även om det inte tillkommit så många nya under perioden.¹⁰³

Kulturminnesvården hade utvecklats till kulturmiljövård och fått sina resurser betydligt utökade, samt ett decentraliserat ansvarstagande. Utvecklingen hade skett i tre faser, både genom politiska direktiv och utvecklingsarbete inom sektorn själv. På 1970-talet inriktade man sig på att bevara det fysiska kulturarvet, som en reaktion mot 1960-talets stadssaneringar. Främst skedde detta genom integration i samhällsplaneringen då kulturminnesvård år 1976 infördes som ansvarsområde på länsstyrelserna. I mitten av 1980-talet breddades ansvarsområdet mot vardagsmiljön och även miljöfrågorna fick mer utrymme, vilket ledde till nya kulturmiljövårdande mål. Man hade även en ambition att göra den offentliga kulturmiljövården tydligare, bland annat genom att sammanfatta författningssamlingen i en lag, kulturminneslagen. Den sista fasen syftade till att sätta de materiella kulturvärdena i samband med de immateriella, sociala och etnologiska aspekterna i en breddad kultursyn.¹⁰⁴ Man konstaterar att de grundläggande förutsättningarna för ett brett bevarande av kulturmiljön är att sektorn analyserar och förmedlar kunskap både till allmänheten och till beslutsfattare på alla nivåer.¹⁰⁵

Angående museerna konstateras att centralmuseerna, men främst de regionala museerna kraftigt stärkts under perioden. Verksamheter som staten särskilt uttryckt önskemål om var ekologisk kunskapsspridning, invandrarna och deras kulturer samt ytterligare satsningar på kulturmiljövård, konst och verksamhet inriktad på barn för regionalmuseerna, vilket inte fått fullt genomslag.¹⁰⁶ Enligt museistatistiken sysselsatte 200 museer ca 4350 årsverken. Ungefär en fjärdedel, ca 1000 årsverken var lönebidragsanställda, något av en tradition för museianställda. Antalet tjänster beskrivs som ökande för de museer som hade statsbidrag, men

¹⁰² Regeringens proposition 1987/88:104 s.1

¹⁰³ Kulturutredningen, Kulturpolitikens inriktning (1995) s. 13-15

¹⁰⁴ Ibid. s. 339-340

¹⁰⁵ Ibid. s. 363

¹⁰⁶ Ibid. s. 317-318

arbetslösheten överlag tilltagande. 1988 var arbetslösheten i facket för akademiker inom kultur och kommunikation, DIK, ca 13%, fem år senare var 22% arbetslösa.¹⁰⁷

Minne och bildning

I utvärderingen förlitade man sig mycket på Museiutredningen *Minne och bildning* (SOU 1994:51). I den hade man gjort en studie av de centrala och regionala museernas föremålsvård och registrering och identifierat det så kallade ”vårdberget”. Museerna hade tillsammans ca 38 miljoner föremål, varav 22 miljoner var i behov av vård och 8 miljoner behövde konserveras. Totalt disponerade man 200 årsverken för vård och konservering, varav 140 vid de centrala museerna. För att ta igen det eftersläpade behovet av vård och konservering skulle man behöva 3400 årsverken, vars kostnad skulle uppgå till ca 800 miljoner. Gällande registreringen skulle 2300 årsverken behövas varav 95% på de centrala museerna. Man konstaterade att museernas registrerings-, vård- och konserveringsfrågor inte fått en tillfredsställande lösning trots målmedvetna satsningar, däribland *Vårda! Bevara!* och att ansvarsmuseerna inte hade lyckats ta fram program för samarbete och gemensamt utnyttjande av resurser, ej heller hade någon regional samverkan kommit till stånd.¹⁰⁸

Utredningen föreslog därför en nationell räddningsaktion för kulturarvet på museerna, där man på ett målmedvetet sätt skulle ta itu med de stora problemen gällande registrering, vård och konservering samt gallring. Främst var det fyra omständigheter som gjorde att man nu ansåg problemet redo för en konkret lösning:

- Det fanns nu ett landsomfattande nät av museer, vilka tillsammans med de statliga museerna skulle kunna samarbeta i frågor om vård, konservering och magasinering.
- Utvecklingen inom informationsteknologin möjliggjorde lösningar på tidigare problem med att lagra och sprida stora mängder information, både nationellt och internationellt.
- Bristen på sysselsättningsmöjligheter gjorde det angeläget, av arbetsmarknadspolitiska skäl, att finna arbetsintensiva uppgifter för att minska arbetslösheten.
- Museernas bildningsuppdrag, vars prioritering försvårades genom den stora mängden obearbetade föremål vid museerna.¹⁰⁹

SESAM

Regeringen föreslog därför att i 1995/96 års budget avsätta 235 miljoner kronor för sysselsättningsåtgärder på kulturområdet.¹¹⁰ En projektgrupp, SESAM-gruppen, gavs uppdraget att formulera ett handlingsprogram, vilket kom att resultera i rapporten: *SESAM - öppna museisamlingarna: sysselsättningsinsatser på kulturområdet*. Målsättningen var att synliggöra, tillgängliggöra och överblicka museernas samlingar och hämta in eftersläpningen av föremålsvården, genom att få museerna att upprätta vårdplaner och förbättra sina tillsynsrutiner och förvaringssystem. Dessutom skulle nyutexaminerade personer få en inkörsport till yrkeslivet.¹¹¹ Man hävdade även att projektet, genom att uppmärksamma det enorma vårdbehovet, skulle förändra attityden till föremålssamlingarna, vilka blivit underordnade den utåtriktade verksamheten.¹¹²

¹⁰⁷ Kulturutredningen, Kulturpolitikens inriktning (1995) s. 336-337

¹⁰⁸ Museiutredningen (1994) s. 95-97

¹⁰⁹ Ibid. s. 97-99

¹¹⁰ Regeringens proposition 1994/95:100, bilaga 12

¹¹¹ SESAM – öppna museisamlingarna (1995) s. 21

¹¹² Ibid. s. 27-30

Efter att SESAM-gruppens rapport presenterats utfärdades en förordning om sysselsättningsinsatser på kulturområdet, där syftet angavs vara att rädda föremålssamlingar vid statliga eller statsunderstödda museer, kommunala museer, arkiv, hembygdsföreningar och hemslöjdsföreningar. Detta genom att lämna bidrag till sysselsättningsinsatser som registrering, dokumentation, gallring, vård, konservering och magasinering av föremålssamlingar och arkivalier. Förordningen upphörde att gälla år 2000.¹¹³

I en utvärderande rapport från statskontoret: *SESAM: öppnade museisamlingarna?*, konstateras att projektet gett väsentliga sysselsättningseffekter, minskat vårdbehovet med ca 35% samt i stor omfattning ökat tillgängligheten i samlingar och arkiv.¹¹⁴ 1230 personer kom att medverka i ett SESAM-projekt, varav 600 personer var helt finansierade av SESAM-medel.

Tabell 1: ur SESAM: öppnade museisamlingarna? s.26

Tabell 3.2 Typ av utbildning. Enkätfråga II.7

Typ av utbildning	Organisationstyp							Total
	Arkiv	Statligt museum	Läns-museum	Hembygds-museum	Kommunalt museum	Övrig organisation	Speciell organisation	
Konservator utb eller liknande	3	24	9	4	10	7		57
Akademisk utb med museiinriktning	35	112	96	41	26	22		332
Akademisk utb utan museiinriktning	24	41	11	6		5	2	89
Hantverks- eller slöjd-utbildning	1	19	7	1	1	7	4	40
Fotoutbildning		4	1		2	2	1	10
Annan utb av särskilt värde för uppgifterna i projektet	18	24	5	2		9	3	61
Ingen utbildning	2		2	1	1	2		8
Samtliga	83	224	131	55	40	54	10	597

Av tabellen ovan framgår det att 57 av dessa hade konservatorutbildning eller liknande. De flesta hade fått anställning vid ett statligt museum, medan endast nio personer arbetat på ett länsmuseum.¹¹⁵ Det anges vidare att 134 av 221 projekt innebar att någon i SESAM-projektet fått någon typ av fortsatt anställning även efter projektets slut, till största delen rörde det sig om projektanställningar. 20 stycken uppges ha fått tillsvidareanställning vid ett centralt eller regionalt museum.¹¹⁶ Slutligen konstateras att ambitionerna med SESAM varit alltför höga, men att det nu fanns underlag för hur långt museerna kommit och vad som återstod att göra.¹¹⁷

I ett seminarium *Huset – ett seminarium om förnyelse av kulturinstitutioner*, där några av de inblandade personerna fick komma till tals angående SESAM-projektet framgår dock att även om föremålshanteringen och magasinsförhållandena blev bättre lyckades man inte synliggöra och skapa ett bredare intresse hos politiker och allmänhet. Den förväntade attitydförändringen och statushöjningen av förebyggande konservering på museerna skedde heller inte. En anledning uppgavs vara att museibranschen är konservativ och hierarkisk, de kortsiktiga projektformerna i form av arbetsmarknadsåtgärder ger automatiskt arbetet dålig status, samtidigt som man litar alldeles för mycket till arbetsmarknadsåtgärder. Man konstaterar att

¹¹³ Förordning (SFS 1995:1035) om sysselsättningsinsatser på kulturområdet

¹¹⁴ SESAM: öppnade museisamlingarna?, (1999) s. 9

¹¹⁵ Ibid. s.25-26

¹¹⁶ Ibid. s. 35-36

¹¹⁷ Ibid. s. 52

föremålsarbetet även framledes kommer att skötas av tillfällig personal, med oprofessionalitet till följd. Inte heller hade man lyckats skapa några långsiktiga planer för vården.¹¹⁸

Kulturpolitikens inriktning och 1996 års kulturproposition

Utvärderingen *Tjugo års kulturpolitik...* var en del av utredningen *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84) som låg till grund för kulturpropositionen som kom att röstas igenom 1996. Endast de uttryckliga förslagen i utredningen behandlas i propositionen, vissa för och vissa emot. Utgångspunkten för regeringens överväganden i kulturpropositionen var att grundtankarna från 1974 års proposition fortfarande höll sig, men att kulturpolitiken behövde utvecklas på vissa områden för att nå de uppsatta målen och i vissa fall anpassas till en förändrad verklighet. De nya målen för kulturpolitiken blev därför:

- att värna yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för alla att använda den,
- att verka för att alla får möjlighet till delaktighet i kulturlivet och till kulturupplevelser samt till eget skapande,
- att främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet och därigenom motverka kommersialismens negativa verkningar,
- att ge kulturen förutsättningar att vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället,
- att bevara och bruka kulturarvet,
- att främja bildningssträvandena,
- att främja internationellt kulturutbyte och möten mellan olika kulturer inom landet.¹¹⁹

Övergripande mål för statens insatser på kulturarvsområdet skulle vara att jämna ut skillnader mellan olika gruppers tillgång till kulturarvet och att stärka intresset för kulturarvet och medvetenheten om dess betydelse för samhället. Att bevara och förmedla skulle vara de centrala uppgifterna i arbetet med kulturarvet, ”om inte något har bevarats finns ingenting att förmedla och om det bevarade inte förmedlas är det svårt att uppbåda stöd för bevarande.”¹²⁰

De framtida insatserna på museiområdet skulle syfta till att stärka museernas förankring i samhällslivet, skapa större spridning och delaktighet samt förbättra museernas vård och registrering av föremålssamlingarna.¹²¹

Riksantikvarieämbetet föreslogs skiljas från Statens historiska museer från och med 1998, för att renodla sina uppgifter som centralt verk med övergripande ansvar för tillsyn och utveckling av kulturmiljövården i samspel med länsstyrelserna och de regionala museerna. Frågan om att avskilja den arkeologiska uppdragsverksamheten och konserveringsverksamheten för att skilja på tillsyns- och utförandepgifter skulle avvaktas med, i väntan på erfarenheter från Riksantikvarieämbetets nya organisation.¹²²

Ansvarsfördelningen inom kulturmiljöarbetet var inte tillräckligt tydlig och regeringen föreslog därför att Statens kulturråd i samråd med Riksantikvarieämbetet skulle precisera villkoren för statsbidrag till de regionala museerna. Dessa skulle grundas på fördelningen av ansvar och arbetsuppgifter mellan länsstyrelsen och det regionala museet och medföra ett effektivare resursutnyttjande, samt krav på uppföljning och utvärdering. Tydligare riktlinjer bedömdes behövas även med tanke på att allt fler offentliga aktörer ingick i kulturmiljöarbetet. Riksantikvarieämbetet skulle sköta samordningen av de statliga kulturmiljöinsatserna

¹¹⁸ Jonsson, M (1999) s. 68-69

¹¹⁹ Regeringens proposition 1996/97:3 s. 20

¹²⁰ Ibid. s.126-128

¹²¹ Ibid. s. 134

¹²² Ibid. s. 138-150

på central nivå och av länsstyrelserna på regional nivå. Arbetet med kunskapsbasen skulle även framöver utföras av de regionala museerna.¹²³

I propositionen tar man även upp de arbetsmarknadsåtgärder som utförts på området sedan 1990-talets början. Framförallt hade det gällt byggnadsvård, som fått 700 miljoner i anslag, men även SESAM-satsningen på 235 miljoner kronor och flera arkivsatsningar tas upp. Dessa hade inneburit goda förutsättningar för att kunna skapa meningsfull sysselsättning i en tid präglad av hög arbetslöshet och stort intresse för kulturarvet. Man konstaterar att projekten genererat många arbetstillfällen och även ökat stoltheten över den egna kulturen, gett större tillgång till material och ökad kunskap hos hantverkare, bättre förutsättningar för kultur-turism, regionalpolitisk stimulans, uppordnade samlingar med mera.¹²⁴

2000-talet – samverkan och omorganisation

Jordens undergång uteblev, IT-systemen stod pall och staten begärde skilsmässa från kyrkan.

Kyrkoantikvarisk ersättning

Den 1 januari 2000 skildes staten ifrån kyrkan efter ett flertal utredningar. Det kyrkliga kulturarvet övergick i Svenska kyrkans församlingars ägo, som därmed ansvarade för att förvalta och tillgänglighålla det kyrkliga kulturarvet i samma utsträckning som förut. Eftersom det är av allmänt intresse att det kyrkliga kulturarvet bevaras beslöts dock att staten skulle ge en viss ersättning för att vården av de kyrkliga kulturvärdena inte skulle försämrats.¹²⁵ Detta resulterade i den kyrkoantikvariska ersättningen, som mellan 2002 och 2008 uppgick till 1,9 miljarder. Ersättningen ska dels utgå till Svenska kyrkan på grund av inskränkningarna i förfoganderätten, dels för antikvariska merkostnader i samband med vård och underhåll följande kulturminneslagen. Det är Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna som ska se till att bestämmelserna följs, men det är Svenska kyrkan själv som fördelar pengarna.¹²⁶

2008 inlämnade Riksantikvarieämbetet en rapport på uppdrag av regeringen, där man redovisade och analyserade effekterna av den kyrkoantikvariska ersättningen gällande vården och bevarandet av det kyrkliga kulturarvet. Där konstaterar man att den kyrkoantikvariska ersättningen haft en avgörande betydelse för att få till stånd den vård och underhåll som krävs. Särskild betydelse har ersättningen haft gällande upprättandet av vård- och underhållsplaner, ett nödvändigt redskap för långsiktig planering av vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena.¹²⁷ Eftersom det var Svenska kyrkan som skulle sköta förvaltningen av kulturarvet ställdes nu högre krav på den egna kompetensen, vilket kom att leda till att stiftsantikvarier och byggnadsteknisk kompetens anställdes vid några stift, Västerås kyrkliga samfällighet anställde till och med en konservator för rådgivning och förebyggande åtgärder i sina församlingar. I övriga fall har kompetensen kommit från läns museer eller fristående konsulter och det konstateras att den lokala kompetensen är en viktig förutsättning för god förvaltning.¹²⁸ Konserveringsarbetena hade under flera år varit eftersatta, även om behovet uppmärksammats bland annat genom de skadeinventeringar som genomförts. Detta trots att de till övervägande delen var att betrakta som antikvarisk merkostnad och därmed kunde betinga ersättning på uppemot 100% av kostnaderna. Det poängteras dock att den kyrkoantikvariska ersättningen inte får användas på ett sådant sätt att undermålig tillsyn och vård

¹²³ Regeringens proposition 1996/97:s. 158

¹²⁴ Ibid. s. 159

¹²⁵ Kyrkoantikvarisk ersättning 2002-2008 (2008) s. 13-16

¹²⁶ Ibid. s.3

¹²⁷ Ibid. s.3-6

¹²⁸ Ibid. s. 43-44

lönar sig.¹²⁹ Övriga problem gällde främst länsstyrelserna som inte alltid ger samma bedömning i likartade fall, större krav ska därför ställas på Riksantikvarieämbetets vägledning, så att riktlinjerna blir tydligare och bedömningen likadan i hela landet.¹³⁰

Västarvet

1999 bildades de två första regionerna i Sverige, nämligen Region Skåne och Västra Götalandsregionen, vilka skulle stå modell för framtida regioner. Beslutet hade föregåtts av många års utredningar och tanken var att regionerna skulle ha ett bredare ansvarsområde än landstingen och ansvara för hälso- och sjukvård samt tillväxt och utveckling inom respektive region.¹³¹ Regionerna skulle även ansvara för miljö och kultur vilket innebar att Sveriges största förvaltning för natur- och kulturarv kom att ingå i Västra Götalandsregionen, nämligen Västarvet.¹³²

Stiftelsen Västsvensk Konservatorsateljé hade vid denna tid Landstinget i Halland och Västra Götalandsregionen kvar i stiftelsen och hade börjat ta in externa uppdrag för att finansiera verksamheten. 2003 kom man att ingå i Västarvet som en av de första verksamheterna. Därmed togs ordet stiftelse bort i namnet som istället blev Studio Västsvensk konservering.¹³³ Tanken var ingå som ett resurscentrum med rådgivning och stödfunktioner för bevarande- och konserveringsfrågor, med uppdragsarbete i hela landet inom arkeologi, kyrkorelaterade frågor, byggnadsvård, samlingar, föremål och offentlig konst.¹³⁴

Västarvet består bland annat av flera museer, Hemslöjdskonsulenterna i Västra Götaland, Byggnadsvård Näås och Studio Västsvensk Konservering. Man arbetar med mål som regionledningen ställer upp, bland annat om näringslivsutveckling, folkhälsa och miljö. Verksamheten finansieras främst genom uppdrag från regionen, Statens Kulturråd och kommunerna, men även genom uppdragsverksamhet inom arkeologi, bebyggelsevård och konservering.¹³⁵

Access

2005 beslutade regeringen att en ny satsning på sysselsättningsprojekt på kulturområdet skulle genomföras, eftersom man hade fått goda erfarenheter från SESAM-projektet. Det blev Kulturrådet som fick i uppdrag att genomföra satsningen, som kom att kallas Accessprojektet. Syftet var att stärka arbetet med att bevara, vårda och tillgängliggöra samlingar, föremål och arkivalier på arkiv, bibliotek, museer och kulturmiljöer samt andra kulturinstitutioner. Mellan 2006-2009 avsattes för detta ändamål 643 miljoner kronor.¹³⁶

Kriterierna för att få bidrag var att pengarna skulle finansiera anställning av personer för projekt inom gallring, registrering, restaurering, dokumentation, magasinering och konservering, eller liknande åtgärder. Åtgärder som syftade till att tillgängliggöra materialet skulle prioriteras, så även åtgärder som skulle främja samarbete mellan institutionerna.¹³⁷

Efteråt konstaterade man att ”Kultursektorn har haft en god beredskap när det gäller att snabbt anställa personer med rätt kompetens. De förväntade sysselsättningsmålen överträffades

¹²⁹ Kyrkoantikvarisk ersättning 2002-2008 (2008) s.28

¹³⁰ Ibid. s. 31

¹³¹ Västra Götalandsregionen – en region (2010)

¹³² Västra Götalandsregionen, Västarvet (2010)

¹³³ Informant 2

¹³⁴ Studio Västsvensk Konservering, Om oss (2010)

¹³⁵ Västra Götalandsregionen, Västarvet (2010)

¹³⁶ Kulturrådet, sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet – Accessprojektet (2009)

¹³⁷ Förordning (2005:1093) om bidrag till sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet

snabbt och kraftigt.” Positiva effekter av projektet uppgavs vara sysselsättning av långtidsarbetslösa personer och vitalisering av kultursektorn. Även behovet av strategiskt arbete med vård och bevarande i framtiden tydliggjordes.¹³⁸

I praktiken innebar alltså Accessprojektet ett lyft för inventering och digitalisering av kulturarvet, men för konserveringen och det fortsatta bevarandearbetet var situationen i princip oförändrad. Man hade nu identifierat behovet ytterligare en gång, utan att för den sakens skull kommit med en lösning på problemet. Kritiska röster hade höjts redan innan projektet kom igång, bland annat från Gunilla Lagnesjö, dåvarande chef för Studio Västsvensk konservering. I en artikel i Kultur Väst ger hon sin syn på det hela och inleder med att konstatera att det är ett känt faktum att landets föremålssamlingar är osannolikt omfattande och att det är lika känt att resurserna för att ta hand om dem inte står i proportion till hur ovärderliga de anses vara. Hon påpekar vidare att konservatorsutbildningen är en av de få museiförberedande utbildningarna som finns i Sverige, med syfte att hantera och bevara samlingar. Ändå konstateras att långt ifrån alla statliga museer och knappt hälften av läns-museerna har en utbildad konservator anställd och även om de har det är det inte säkert att konservatorn får delta i lednings och planeringsarbetet. I många fall jobbar konservatorn inte ens med museernas egna samlingar utan endast med uppdragsverksamhet mot externa kunder, vilket begränsar museernas arbete med att samla, vårda och visa. Lagnesjö konstaterar:

”För mig som konservator är detta obegripligt. Museerna signalerar stora behov, det finns utbildad personal, men tjänster prioriteras inte och ingen anställs. Istället anställs billig, och för uppgiften utbildad, personal som en följd av en ny arbetsmarknadssatsning. Strax finns hur många projekt som helst. I mina ögon är det en provokation mot ett av de äldsta klassiska museiryken, konservator.”

Vidare fortsätter hon med att konstatera att en så stor satsning som Access är viktig att förvalta väl, därför borde det vara lämpligt om det fanns konservatorer vid de sökande institutionerna vilka kan planera och effektivisera arbetsinsatserna. Därför anser hon att en del av medlen borde avsättas för fasta tjänster till de statliga och regionala museer som saknar egen konservator.

”Motivationen att prioritera anställningar av konservatorer och ordinarie personal som långsiktigt arbetar med förvaltningen och tillgängliggörande av samlingarna kan påverkas negativt om det regelbundet kommer stora tillfälliga resurser. Genom att systematiskt välja konserveringsprofessionen som lämplig att ersätta med arbetsmarknadspolitiskt rekryterad personal visar samhället, som i många fall är liktydigt med staten, vilken betydelse arbetet tillmäts [...] Hur ska våra nytexaminerade konservatorer se på arbetsmarknaden? Kommer de att se museerna som en aktiv och inspirerande arbetsgivare som regelbundet följer upp och rekryterar de främsta studenterna så som andra arbetsgivare gör? Alternativt som en institution för arbetsmarknadspolitiska projekt där arbetslöshet är kvalifikationen för ett tidsbegränsat projekt.”

Avslutningsvis identifieras museerna som en viktig uppdragsgivare, så länge de inte kan få samma tjänster utförda gratis. Det är enligt Lagnesjö dags att reflektera över förhållandet till samlingarna och konserveringsverksamheten, att äga kostar pengar och museisverige bör se över sin självbild. Vill man verkligen vara ett arbetsmarknadsprojekt beroende av bidrag? Kanske står problemen att finna i avsaknandet av en gemensam teoretisk bas vilken borde ges i utbildningar inom kulturarvsområdet inför en museianställning. Konst- och kulturarvsbranschen måste tas på allvar, dess uppdrag och kompetenser tas tillvara. På så sätt kan konst- och kulturarvsarbete göras till 2000-talets framtidsbransch.¹³⁹

¹³⁸ Kulturrådet, Sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet – Accessprojektet (2009)

¹³⁹ Lagnesjö, G, (2005)

Konservering av föremål och inventarier

2006 överlämnade Riksantikvarieämbetet en rapport på uppdrag av regeringen, *Konservering av föremål och inventarier, resursbehov och samordning*. I den konstaterar man att det trots påtalad resursbrist har skett en positiv utveckling på området under de senaste tio åren, men att det fortfarande fanns mycket att förbättra. Bland annat krävs det utökade resurser för fler fackutbildade personer, kontinuerlig vidareutbildning både för konservatorer och andra berörda grupper och ekonomiska resurser för förebyggande och aktiv konservering. Man poängterar vikten av kontinuitet då arbetsmarknadsprojekt bara ger temporära effekter och inte erbjuder någon långsiktig lösning på problemen.¹⁴⁰

Utbildnings- och forskningsmöjligheterna på området var konservatorsutbildningen i Göteborg, vilken fortfarande var den enda samlade yrkesutbildningen. Vid Linköpings universitet fanns sedan år 2000 Nordens enda utbildning för möbelkonservatorer. Övriga utbildningar med anknytning till området var Museum studies på Göteborgs universitet och Föremålsantikvarisk linje på Gotlands högskola. Forskarutbildning inom konservering hade bedrivits vid Göteborgs universitet sedan 1994, men det poängteras att en allmän stimulans av forskning och samverkan krävs även utanför universiteten, likaså ökade finansieringsmöjligheter. Man tar även upp problemet med att yrkestiteln ”konservator” inte är certifierad, vilket i praktiken innebär att vem som helst, oavsett utbildning, kan kalla sig konservator. Detta ställer till problem vid anställningar och upphandlingar, både inom privat och offentlig sektor.¹⁴¹

I en kartläggning av konservatorer i Sverige framkommer att sysselsättningsgraden för de studenter som antogs till konservatorsutbildningen mellan åren 1985 och 2001 var följande: 60 procent var tillsvidareanställda, 20 procent projektanställda och resterande 20 procent antingen studerande eller arbetande med någonting annat. Några siffror över arbetslösa konservatorer hade inte gått att få fram. En kartläggning över offentligt anställda konservatorer visade att det fanns 179 årsverken, varav 164 tillsvidareanställningar. Geografiskt var de koncentrerade till storstadsområdena, med endast ett fåtal lokaliserade i norra Sverige. 60 procent fanns inom statliga myndigheter och institutioner, 26 procent på regionala och 13 procent i kommunal regi. 50 konservatorer arbetade på de centrala museerna, flest på Nationalmuseum, 14 stycken. Två tredjedelar av läns museerna hade konservatorer, 20 procent av dem var visstidsanställda. Av de kommunala museerna var det bara de större stadsmuseerna som hade konservatorer anställda. Riksantikvarieämbetet hade vid den här tiden 21 konservatorer och var därmed den största arbetsgivaren för konservatorer i Sverige. 13 av dem finansierades med konserveringsuppdrag. Näst största arbetsgivaren var Studio Västsvensk Konservering, med 17 konservatorer.¹⁴²

Konservatorskompetensen i landet befanns ojämnt fördelad och otillräcklig, framförallt på regional och lokal nivå. En jämförelse med byggnadsvården, som gjort en stor insats genom läns museer och byggnadsvårdsföreningar för att sprida kunskap om hur hus kan vårdas varsamt, visade att ingen motsvarighet fanns inom konservering. Bland annat berodde detta på att många institutioner helt saknade konservatorer. Varje länsmuseum och landsarkiv bör ha minst en heltidsanställd konservator, men inte ens detta faktum skulle räcka för det landsomfattande behovet av konservering och rådgivning. Vidare påtalas att det bör finnas fler än en aktör i en region, eftersom samma konservator inte bör vara konsult inför upphandling av konserveringsarbeten, anbudsgivare och kontrollant i samma ärende.¹⁴³

¹⁴⁰ Lalic´ Danielsson, A (red) (2006) s. 6-8

¹⁴¹ Ibid. s. 13-14

¹⁴² Ibid. s. 15-17

¹⁴³ Ibid. s. 33

Länsstyrelserna, som ska ge tillstånd till konservering av kyrkliga inventarier, interiörer och exteriörer, kan även ställa krav på hur konserveringsåtgärder ska utföras. Dessutom bör de kontrollera kompetensen och lämpligheten på konservatorn som ska utföra åtgärderna, samt stå för den antikvariska kontrollen. För att kunna göra en korrekt bedömning krävs givetvis kunskaper i konservering, något som oftast saknas hos antikvarierna på länsstyrelserna.¹⁴⁴

För att komma tillrätta med några av problemen på regional nivå föreslås bildandet av regionala konserveringsinstitutioner liknande Studie Västsvensk Konservering, där flera materialkompetenser samlas. Detta skulle säkerställa tillgången till konservatorskompetens i hela landet, underlätta kontakten till kunderna och minska transportkostnader. Här nämns även Danmark som en förebild, där de har en konserveringsateljé i varje amt (län). Dessa bistår de regionala museerna, ger råd om förebyggande konservering och utför praktisk konservering.¹⁴⁵ Det påpekas dock att det även med regionala konserveringsinstitutioner är viktigt att varje större museum har en egen konservator för daglig uppsikt över samlingarna och kontakt med övriga yrkesgrupper på arbetsplatsen. Det kommer heller inte hjälpa de museer som inte tycker sig ha råd att anlita externa konservatorer.¹⁴⁶

Slutligen diskuteras hur en samordning skulle kunna komma till stånd mellan parterna i kulturarvsektorn, för att öka kunskaps- och erfarenhetsutbyte, få en bättre överblick över konserveringsområdet, främja metodutvecklingen samt stärka konserveringens roll i samhället. Ett samverkansråd med representanter från centrala, regionala och lokala aktörer med ett antal arbetsgrupper knutna till sig under ett samordnande sekretariat på Riksantikvarieämbetet bedömdes vara en modell. Katastrofberedskap och restvärdesräddning bedömdes vara angelägna områden att börja utveckla och samordna.¹⁴⁷

Riksantikvarieämbetets omorganisation

Riksantikvarieämbetet hade omorganiserats många gånger genom åren och 2008 var det dags igen, då delar av Riksantikvarieämbetet omlokaliseras till Gotland efter ett regeringsbeslut 2005. De verksamheter som kom att beröras var framförallt förvaltningsavdelningen, som bland annat arbetar med frågor rörande samlings- och föremålsvård. Denna skulle nu i större omfattning inriktas på forskning och metodutveckling.¹⁴⁸ Flytten medförde att många konservatorer valde att avsluta sin anställning och istället öppna privat konserveringsateljé i Stockholmsområdet, vilket medförde att viss kunskap gick förlorad inom ämbetet. Uppdragsverksamheten inom Riksantikvarieämbetet skulle i princip komma att upphöra, vilket skulle kunna medföra svårigheter för konservering av vissa materialkategorier, framförallt befarade man att det skulle bli svårt att finna kompetens för konservering av arkeologiskt material.¹⁴⁹

Kraftsamling

2007 tillsattes Museikoordinatorn med uppdraget att utreda frågan om samverkan inom museiområdet. Detta resulterade i *Kraftsamling – museisamverkan ger resultat* (SOU 2009:15) I den konstaterar man att det för museernas del saknas en central stödfunktion med befogenhet att ta initiativ till vägledning och utvecklingsfrågor, dit man kan vända sig med frågor. Detta har lett till att museerna fått lösa frågor på egen hand som kunde ha lösts gemensamt och därmed utfört dubbelarbete. Därför skulle man nu prova olika metoder för

¹⁴⁴ Lalic´ Danielsson, A (red) (2006) s. 21

¹⁴⁵ Ibid. s. 33

¹⁴⁶ Ibid. s. 21

¹⁴⁷ Ibid. s. 7

¹⁴⁸ Museikoordinatorn (2009) s.51

¹⁴⁹ Lalic´ Danielsson, A (red) (2006) s. 34

ökad samverkan mellan museerna, i syfte att frigöra resurser för museernas kärnverksamhet, samt bidra till högre kvalitet på verksamheten. Samordningsprojekten som inriktade sig mot museernas kärnverksamhet rörde: K-samsök, samlings- och föremålsvård, lån och depositioner, forskningsfrågor, kompetensförsörjning, publik och pedagogik samt fotografi.¹⁵⁰

Gällande samlings- och föremålsvården konstateras att situationen gällande museernas magasin generellt sett förbättrats avsevärt under det senaste decenniet. Man saknar dock en samordnande instans, vilket leder till att kunskaper och nya forskningsrön gällande konservering inte når ut. Det nationella ansvaret för frågor om föremål och samlingar delades mellan flera myndigheter, däribland Riksantikvarieämbetet och Statens kulturråd. Enligt Riksantikvarieämbetets instruktion från 2007 skulle myndigheten bedriva informations- och rådgivningsverksamhet, främja utbildning och verka för att forskning och utvecklingsresultat når ut och för ändamålsenliga metoder vid arbete med kulturarvet. Myndigheten skulle även utföra vårdinsatser och konservering. Hur uppdragen skulle uppfattas i förhållande till museerna framgick dock inte i instruktionen. Ambitionen var att Riksantikvarieämbetet framöver skulle kunna fungera som ett stöd för museisektorn, genom att sprida resultatet av sin forskning och metodutveckling på området.¹⁵¹

Utredningen föreslog därför att en permanent samordningsfunktion för museer skulle inrättas inom Riksantikvarieämbetet, för att främja en helhetssyn på kulturarvet där både kulturmiljö och museifrågor är sammankopplade. I de nya instruktionerna borde det således förtydligas att Riksantikvarieämbetet ska vara nationell expertmyndighet för frågor rörande samlings- och föremålsvård för museerna och att arbetet ska bedrivas i nära samverkan med museisektorn.¹⁵² Vidare föreslogs att funktioner inom Statens kulturråd och Riksutställningar rörande museisektorn skulle flyttas över till den nya samordningsfunktionen.¹⁵³

För att finansiera förslaget föreslog man att funktionen som ansvarsmuseum skulle avskaffas och att anslaget istället skulle överföras till den nya samordningsfunktionen. Detta eftersom ansvarsmuseerna aldrig lyckades bli det samordnande stöd med ansvar för hela sektorn man från början hade önskat, vilket ett flertal utredningar pekat på.¹⁵⁴

Gällande centralmuseernas samlingar uppmärksammas ett stort insatsbehov och resursförstärkning för den långsiktiga förvaltningen. Man påpekar att det finns en stor föremålskunskap som byggts upp av personal inom Access-projekt, vilken riskerar att gå förlorad när projekten avslutas. Därför efterfrågas ett ökat ansvarstagande från staten för centralmuseernas samlingar i framtiden. Museikoordinatören påpekar den möjlighet till ”riktiga jobb” som generationsväxlingen på museerna skulle kunna medföra, där kompetensen från Access-anställda bör tillvaratas, vilket även skulle gagna den långsiktiga vården av samlingarna. För att få till stånd en strategisk förvaltningsplanering bör man som första steg göra upp långsiktiga planer för accession, gallring, konservering, registrering och digitalisering. För detta finns ett behov av samordning och utveckling. En nationell överblick över bevarandeläget ses som en nödvändighet, vilket skulle bli en viktig uppgift för den nya samordningsfunktionen.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Museikoordinatören (2009) s. 11-19

¹⁵¹ Ibid. s. 51-54

¹⁵² Ibid. s. 120

¹⁵³ Ibid. s. 122-125

¹⁵⁴ Ibid. s. 110

¹⁵⁵ Ibid. s. 160-161

2009 års kulturutredning

Den senaste omfattande kulturutredningen heter helt enkelt *Kulturutredningen* (SOU 2009:16) och består av tre delar. Utredningen syftar till att förändra och förnya kulturpolitiken för att svara mot nya förutsättningar. Politiska beslut och prioriteringar ska få bättre genomslag och man vill även se minskad politisk detaljstyrning och en ändamålsenlig organisation. Den första delen, *Grundanalys*, tar upp hur Sverige förändrats till ett globaliserat informationssamhälle och hur kulturpolitiken utvecklats under 1900-talet. I den andra delen, *Förnyelseprogram*, tar man upp tio punkter för förnyelse, däribland nya kulturpolitiska mål. I ett av dem anges att kulturarvet ska bevaras, brukas och tolkas. Andra förslag för förnyelse var bland annat en annan roll för staten, ett breddat politikområde, kulturpolitiken som aspektpolitik, ny syn på institutionerna samt en ”portföljmodell” för samspel mellan stat, landsting och kommun.¹⁵⁶ Angående portföljmodellen konstateras att specialriktade bidrag till enskilda institutioner bör överges. Istället bör ett samlat bidrag ges till den regionala nivån för stöd av kulturinsatserna.¹⁵⁷ Tydlighet, långsiktighet och flexibilitet är ledorden för modellen, framförallt vill man ha tydligare mål för insatser, en långsiktigare bidragsgivning på 3-5 år istället för årsvis samt en flexibilitet för de olika förutsättningarna i regionerna. De regionala kulturinstitutionerna bör få tydliga mandat och bättre förutsättningar för planering.¹⁵⁸ Förslaget innebär att vissa nuvarande bidrag flyttas över till portföljen, däribland bidrag till regionala museer samt vissa bidrag från Riksantikvarieämbetet. Kulturmiljövårdsbidraget skulle dock inte ingå i det nya systemet.¹⁵⁹

I den tredje delen, *Kulturpolitikens arkitektur*, görs överväganden om kulturpolitikens struktur och organisation av myndigheter och institutioner. Istället för den rådande uppdelningen föreslås en organisation med tre sfärer vilka kan täcka en större del av det politiska perspektivet och därmed minska byråkratiseringen. De tre sfärerna föreslås vara en för frågor om arkiv, bibliotek och språk, en för frågor om konsterna och en sfär för frågor om samtid, historia och livsmiljö. Statens kulturråd föreslås få ett nytt uppdrag i att samordna statens överläggningar med landstingen och kommunerna, göra samlade bedömningar och utvärderingar av kulturpolitiken samt samordna andra ”kulturpolitiskt strategiska uppgifter”.¹⁶⁰ Angående sfären för samtid, historia och livsmiljö konstaterar man att kulturarvet, såväl som konsten, bör få en större roll i samhällsutvecklingen. Därför föreslår man att Riksantikvarieämbetet, Riksutställningar, Nämnden för hemslöjdsfrågor, Statens konstråd och Arkitekturmuseet ska ingå i samma myndighet, där även museikoordinatorfunktionen som föreslogs i utredningen *Kraftsamling* skulle kunna ingå.¹⁶¹ Svensk museitjänst föreslogs flytta från Riksarkivet till den nya myndigheten och i samband med detta borde det även ske en utredning över den konkurrensutsatta verksamheten som bedrivs inom bland annat Riksantikvarieämbetet, främst gällande den arkeologiska uppdragsverksamheten.¹⁶²

Tid för kultur - 2009 års kulturproposition

2009 röstades regeringens kulturproposition *Tid för kultur* (Prop. 2009/10: 3) igenom, vilken skulle betraktas som starten för ett långsiktigt arbete med att förnya kulturpolitiken. Till grund för propositionen låg bl. a. betänkandena från Museikoordinatorn och Kulturutredningen. Man inleder med att konstatera att grunden för kulturpolitiken är kulturens egenvärde,

¹⁵⁶ Kulturutredningen, Grundanalys (2009) s. 13-17

¹⁵⁷ Ibid. s. 25

¹⁵⁸ Kulturutredningen, Förnyelseprogram (2009) s. 270-271

¹⁵⁹ Ibid. s. 284-287

¹⁶⁰ Kulturutredningen, Grundanalys (2009) s. 28-32

¹⁶¹ Kulturutredningen, Kulturpolitikens arkitektur (2009) s. 73

¹⁶² Ibid. s. 108-111

samtidigt som insikten om dess betydelse för andra samhällsområden ökat.¹⁶³ De nya kulturpolitiska målen kom att lyda: ”Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.”¹⁶⁴

För att uppnå målen ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.¹⁶⁵

För att föra kulturen närmre medborgarna och främja det lokala engagemanget föreslås en ny modell för bidragsgivning till regional kulturverksamhet. Detta medför även ett tydliggörande av ansvarsfördelningen mellan nationell, regional och lokal nivå.¹⁶⁶

Ett genomgående tema i propositionen är ambitionen att stärka samverkan mellan myndigheter och institutioner på kulturområdet, samt andra aktörer. Kulturområdet kännetecknas av en stor mängd olika institutioner, men att slå ihop dem till tre sfärer som man ville i Kulturutredningen var inte aktuellt, eftersom en sådan strukturomvandling skulle bli alltför resurs- och tidskrävande vilket kunde inkräkta på verksamheterna. Många av fördelarna Kulturutredningen pekade på skulle istället kunna uppnås genom krav på utökat samarbete. Regeringen har däremot minskat detaljstyrningen för myndigheterna och institutionerna för ökad frihet till prioriteringar. Från och med nu ska myndighetens instruktion ligga till grund både för långsiktig och kortsiktig styrning, därför har antalet mål, särskilda uppdrag och återrapporteringskyldigheter minskat. I instruktionerna ska anges att myndigheten ska verka för ökad kunskap grundad på forskning och samverkan, samt förmedla kunskap inom sina verksamhetsområden.¹⁶⁷

Vidare föreslås det att en ny myndighet för analys, utvärdering och uppföljning inom hela kulturområdet ska bildas. I denna ska även den analysfunktion som Museikoordinatören föreslog för museiområdet inrättas och myndigheten kan komma att överta vissa verksamheter inom Statens kulturråd, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet och Konstnärnsnämnden. Myndigheten ska bildas 2011.¹⁶⁸

För kulturarvsområdets del föreslår man en ökad samverkan inom kulturmiljöområdet, mellan Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna, för att stärka humanistiska och historiska perspektiv i arbetet för en hållbar samhällsutveckling. Kulturarvets betydelse för att skapa ”goda livsmiljöer”, upplevelser och förutsättningar för utveckling och nya idéer ska på så sätt lyftas fram. Man konstaterar att de offentliga verksamheterna på kulturmiljöområdet har ett särskilt ansvar för att alla ska få tillgång till kulturarvet, inte minst barn och unga. Det anses viktigt att kulturarvet ”görs begripligt och angeläget” för så många som möjligt.¹⁶⁹ Vidare föreslås en översyn av kulturmiljövårdsbidraget, som ett led i ett långsiktigt moderniserande

¹⁶³ Regeringen, Tid för kultur (2009) s. 1-6

¹⁶⁴ Ibid. s. 26

¹⁶⁵ Ibid. s. 26

¹⁶⁶ Ibid. s. 33

¹⁶⁷ Ibid. s. 86-89

¹⁶⁸ Ibid. s. 89-90

¹⁶⁹ Ibid. s. 74-75

av kulturmiljöområdets styrmedel. Inrättandet av en anslagspost för att skapa kunskapsunderlag för kulturmiljöarbetet i län och kommuner blir ett första led i processen.¹⁷⁰

Museikoordinatorns förslag om inrättandet av en museikoordinatorfunktion vid Riksantikvarieämbetet avsågs, då man befarade att det bara skulle innebära ökad administration. Istället bör de centrala museerna ges i uppdrag att utveckla samarbetet inom museisektorn, genom att fortsätta de pågående samarbeten som Museikoordinatorn instiftat, om digitalt bevarande och tillgängliggörande, samt ta fram ett underlag för frågan om gallring. Detta trots misslyckandet med ansvarsmuseifunktionen, som nu alltså skulle avskaffas. Istället ska Riksförbundet Sveriges museer utveckla sin roll som samlande aktör och vara pådrivande i frågor om samverkan rörande utbildning, kompetensutveckling och internationellt samarbete.¹⁷¹

Gällande föremålsvården bedömer regeringen att Riksantikvarieämbetet ska få uppdraget som nationell samordnare för frågor om vård och konservering av byggnader, föremål och övrigt kulturhistoriskt material. Som skäl till detta anges att kulturarvsinstitutionernas samlingar är ovärderliga och ger perspektiv på historien och samtiden. Behovet av ökade resurser för vård och konservering har framförts under många år, inte minst gällande det förebyggande arbetet med förbättrad förvaring, klimatkontroll, städrutiner, brandskydd samt skadedjurskontroll. Även riktlinjer för in- och utlån, rådgivning, kunskapspridning samt metod- och kompetensutveckling gällande vård och konservering bedöms vara av stor vikt. Man konstaterar även att det alltid finns ett behov av aktiv konservering, inte minst inom den arkeologiska verksamheten.

Eftersom Riksantikvarieämbetet i samband med flytten till Gotland ändrat verksamhet från aktiv konservering till metodutveckling, forskning och förvaltningstekniska frågor bedömer man att förutsättningarna är goda för det nya uppdraget. Uppdraget ska genomföras tillsammans med Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna, en viktig resurs i kulturvårdsarbetet. Andra viktiga samarbetspartners är Riksarkivet, de centrala och regionala museerna, Svenska kyrkan, hembygdsrörelsen samt universitet och högskolor. För att tydliggöra den nya rollen ska huvudmannaskapet för Svensk museitjänst flyttas över från Riksarkivet till Riksantikvarieämbetet.¹⁷²

Framtiden

För att kunna sja om framtiden har jag samtalat med några konservatorer som fått ge sin syn på utvecklingen och framtiden för yrket.

De flesta tycker att utvecklingen på området är positiv, även om det går långsamt. En konservator anställd på ett centralmuseum tycker dock att utvecklingen på området varit dålig de senaste 20 åren och menar att saker och ting var på gång på 1980-talet, men att många politikerstyrda omorganisationer har gjort att konserveringen hamnat i skymundan.¹⁷³ En av de stora bristerna uppges främst bero på okunskap gällande konservering. Man vet inte vart man ska vända sig och där spelar marknadsföring en stor roll, inte bara från enskilda konservatorer, utan även från museer, länsstyrelser och andra institutioner. Även utbildningen inom övriga museiryken spelar in, för hur ska man kunna identifiera ett behov utan kunskap? Magasinsförhålladerna har på flera håll förbättrats på senare tid men fortfarande anställs inte konservatorer för tillsyn, istället tenderar man på museerna att anställa dem med liknande

¹⁷⁰ Regeringen, Tid för kultur (2009) s. 76-77

¹⁷¹ Ibid. s. 97-98

¹⁷² Ibid. s. 101-103

¹⁷³ Informant 4

bakgrund som de själva, d.v.s. antikvarier. Här är även prioriteringen är ett problem, kontinuerlig tillsyn märks inte utåt och prioriteras gärna bort, vilket i värsta fall slutar med dyra akutgrepp när hela samlingar håller på att mögla bort. Man värderar inte föremålen i samlingarna, trots att det i många fall rör sig om oersättliga värden.¹⁷⁴

En annan brist uppges vara lagskyddet, eller snarare bristen på lagskydd för museisamlingar. En sådan lag skulle ge yrket högre status och se till att konservatorstjänster inrättades vid alla större museer, någonting som man hoppades skulle hända efter inrättandet av konservatorutbildningen, vilket det inte gjorde. Åtminstone borde en viss kvot av museipengarna gå till konservering och rådgivning, något som bör styras upp från politiskt håll.¹⁷⁵

Tendensen för 2000-talet har varit regionaliserande och privatiserande. En konservator anställd på ett länsmuseum berättar hur han utgått ifrån den dåliga situationen på övriga läns museer och startat en regional resurs även utanför det egna länet, där behoven av konservering är stora. Om man vill klara sig får man satsa på uppdragsverksamhet, antalet anställda konservatorer för tillsyn av museisamlingar har endast ökat marginellt genom åren och många är endast anställda i kortare projekt vilket gör planeringen av konserveringsåtgärder svårstyrd.¹⁷⁶

Flera konservatorer påpekar att yrkesgruppen måste hävda sig mer för att få gehör, något som försvåras av att det finns så få tjänster. Hade det funnits fler konservatorer hade det blivit en naturlig konkurrens vilket på sikt kanske gynnat konserveringsverksamheten och skapat fler tjänster. Därtill kommer att konservatorer ofta är praktiskt inriktade och inte vana att tala för sig, vilket medför ett underläge gentemot grupper som är vana att slå sig fram i en verksamhet präglad av hård konkurrens. Konservatorer måste i större utsträckning vara villiga att ställa upp och sätta sig på viktiga poster i exempelvis museiledningar.¹⁷⁷ Det påpekas dock att vi som yrkesgrupp även måste ha ”stora öron och liten mun” och försöka sätta oss in i vilka faktorer som är viktiga för andra, även om de givetvis måste få ökad förståelse för oss.¹⁷⁸

De flesta påpekar även behovet av en samlad myndighet eller en förtydligad roll för Riksantikvarieämbetet med större tillsynskontroll på länsstyrelserna och museernas verksamheter. Riksantikvarieämbetet bör även satsa mer på att ge ut allmänna råd för tolkning av KML och vara en expertinsats för länsstyrelserna att vända sig till.¹⁷⁹ Några hävdar dessutom att kompetensen på länsstyrelsen behöver stärkas, helst genom anställandet av en konservator. För detta skulle det dock behövas ytterligare utbildning, framförallt inom det juridiska området.¹⁸⁰

Avslutningsvis konstaterar de flesta att det verkar gå åt rätt håll, intresset för kulturarvet är kanske större än någonsin, vilket borde garantera konserveringen en stark framtid.

¹⁷⁴ Informant 2

¹⁷⁵ Informant 5

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Informant 1,2 och 5

¹⁷⁸ Informant 1

¹⁷⁹ Informant 2, 3 och 4

¹⁸⁰ Informant 1 och 2

5. Diskussion

I föregående kapitel framställs hur kulturarvsförvaltningen och konserveringsverksamheten har utvecklats. Det som har slagit mig under arbetets gång är att samma problem återkommer om och om igen utan att de lösningar som presenteras tycks hjälpa, eller ens bli av. Trots ett dokumenterat stort behov av konservering har få tjänster tillkommit genom åren och akademiskt utbildade konservatorer får många gånger nöja sig med tillfälliga projektanställningar följda av arbetslöshet. Varför finns det då så få konservatorstjänster och vad behöver förändras? Detta tänker jag försöka klargöra i detta kapitel.

Varför finns det så få konservatorstjänster?

Trots att intresset för ett bevarat kulturarv befästes redan så tidigt som på 1600-talet, ungefär samtidigt som konserveringsverksamheten uppstår kan vi märka stora skillnader i hanteringen av kulturarvet. Fornminnena hade redan tidigt ett starkt lagskydd vilket i samklang med en samhällsinriktad verksamhet på Riksantikvarieämbetet ledde till hög bevarandegrad. För bebyggelsen gällde inte samma lagskydd, vilket ledde till stora eftersläpningar och ett bristfälligt skydd, vilket kom att bli högst påtagligt i samband med stadssaneringarna, där många ovärderliga kulturmiljöer kom att förintas. Detta skapade en stark opinion för bättre bevarande på 1970-talet, vilket ledde till att kulturminnesvården integrerades på länsstyrelserna för bättre tillsyn, samt en bättre lagstiftning för kulturminnesområdet. I och med detta skildes kulturminnesvården från museerna, där samlingarna för minst lika illa som det byggda kulturarvet, detta uppmärksammades dock inte på samma sätt av allmänheten och de profana föremålen kom heller inte att få något skydd i de nya lagstiftningarna.

I samband med det ökade behovet av dokumentation och skydd av bebyggelsen hade det naturligtvis uppstått ett behov av bebyggelseantikvarier, för vilka det kom till stånd en utbildning på Göteborgs universitet 1978. 1985 inrättades där även en utbildning för konservatorer, efter årtionden av utredningar och påtryckningar från bland annat NKF. Man hade påtalat stora brister gällande kompetent personal för bevarandet av kulturarvet, vilket stod inför helt nya utmaningar. Nya material hade översvämmat marknaden och medfört att traditionell kunskap gått förlorad, samtidigt som ett förändrat bruk av kulturarvet ställde allt högre krav på bevarandet.

Föremålsvården på museerna hade från början endast varit en bisyssla för vaktmästare och andra händiga personer som ställde upp ideellt efter bästa förmåga. Registrering och forskning utfördes av antikvarier, en yrkesgrupp med betydligt högre status. Denna yrkesfördelning kvarstår i mycket ännu i våra dagar trots att kompetensen hos konservatorer är i ett helt annat läge efter utbildningens tillkomst. Museernas förändrade roll efter 1970-talet med större fokus på pedagogik och utställningar skulle enligt utredarna förutsätta tillräcklig konservering. Det visade sig emellertid snart att resurserna inte räckte till båda delarna och konserveringen fick stryka på foten. Särskilt situationen på läns museerna har utpekats som problematisk gång på gång, med kraftigt eftersatt vård av samlingarna och på många håll utan anställd konservator. Detta trots att det i flera utredningar under 40 års tid påpekats att det behövs minst en och helst två konservatorer på varje länsmuseum för att tillgodose behovet i varje region. Detta har Ulf Byström tagit upp i sin uppsats från 2002, där han konstaterar att trots att läns museerna ska ha ett regionalt ansvar och kompetens för att kunna utföra uppgifter inom vård och publikarbete, samt ansvara för att insamlat material bevaras för framtiden, så hade 13 av 25 läns museer *inte* en konservator anställd.¹⁸¹ Siffran har idag förbättrats till att två tredjedelar av läns museerna har konservator, vilket är en glädjande utveckling. Det är

¹⁸¹ Byström, U (2002) s. 4

däremot långt ifrån alla som arbetar med museernas egna samlingar, tvärt om förväntas en konservator arbeta med uppdragsverksamhet för att ”dryga ut sin tjänst” eller dra in pengar till övriga verksamheter. Vid ett samtal med en länsmuseumschef framkom det att man aldrig haft en konservator anställd, sånär som på en under Accessprojektet. Efteråt hade man försökt behålla tjänsten genom att bedriva uppdragsverksamhet, men då marknaden för detta varit mindre än förväntat hade man tvingats dra in på tjänsten igen. Den kontinuerliga tillsynen sköttes istället av en ”föremålsintresserad konstantendent” och vid behov av konservering köptes tjänster in utifrån.¹⁸² Det som styrde var alltså resursbrist, en konservator måste dra in pengar och på så sätt finansiera sin egen tjänst, detta på ett länsmuseum med ett 50-tal anställda och med en omsättning på runt 25 miljoner kronor. Hur stor del av övriga anställda som ”finansierade” sin egen tjänst framkom inte.

Kanske är det inte pengarna som är det egentliga problemet, utan prioriteringen av vilka som anställs? Konservatorer är inte kända för att göra väsen av sig, de sitter helst i sin ateljé strängt upptagna av föremålen. Antikvarier är däremot skolade på ett annat sätt, vana att prata för sig och manövrera sig in i organisationer på alla möjliga sätt. Det finns exempel på antikvarier som utför sysslor som det vore självklart att en konservator borde göra och i stort sett alla samlingsansvariga på Sveriges museer är antikvarier, inte konservatorer. Prioriteras möjligen övriga yrkesgrupper för att de har liknande bakgrund som anställaren? Resultatet har i varje fall blivit att i stort sett varje länsstyrelse och länsmuseum har en arkeologisk och bebyggelseantikvarisk avdelning med uppemot ett tiotal anställda, vilka handlägger ärenden, informerar allmänheten samt bedriver uppdragsverksamhet. Samtidigt blir man positivt överraskad om det finns *en* konservator anställd.

En del har ändå skett på museiområdet, främst gällande inventering och digitalisering, men även den preventiva konserveringen har blivit bättre tack vare förbättrade magasineringsförhållanden och i samband med de stora arbetsmarknadsprojekten SESAM och Access. I ett avseende var dock projekten misslyckade, då de var tänkta att bli en ”injektion” som skulle få igång en kontinuerlig tillsyn av föremålssamlingarna och förändra attityden hos allmänhet och beslutsfattare. Man hade förhoppningar om att många skulle få fortsatt jobb även efter projektets slut, det visade sig dock att endast ett 20-tal personer av 600 projektanställda fått tillsvidareanställning efter SESAM. Hur många av dessa som var konservatorer framgår inte, men sammanlagt ingick ca 60 konservatorer i projektet. Efter det påföljande Accessprojektet konstaterar man att ”Kultursektorn haft god beredskap att snabbt anställa personer med rätt kompetens”. *Vad* kan det bero på? Den uppenbara risken med liknande projekt är naturligtvis att motivationen för att anställa konservatorer sjunker om man istället kan förlita sig på tillfälliga bidrag eller praktiktjänster finansierade av Arbetsförmedlingen för att få samma arbete utfört.

Behöver konservatorer som yrkesgrupp förändra sig?

För att komma tillrätta med situationen krävs ett stort engagemang ifrån konservatorerna. I de fall där området faktiskt förbättrats har det i många fall berott på eldsjälares engagemang. Det blir dock svårare att påverka ju längre ner i hierarkin man befinner sig, därför måste konservatorer bli bättre på att ta för sig och vara villiga att besätta poster där möjlighet ges att påverka, till exempel i museiledningar. Beslutsfattare och andra kollegor inom sektorn måste inse att konservatorn besitter en oumbärlig kompetens för verksamheten vid ett museum, eller varför inte kyrkostift eller länsstyrelse.

¹⁸² Informant 6

Här spelar även marknadsföring en stor roll, vilket Johanna Molin beskrivit i sin uppsats från 2009 *Konservatoryrket : Finns och behövs...men syns? marknadsföring och möjligheter*. Hennes slutsats är att både konservatorerna och museerna skulle vinna på en ökad marknadsföring, vilket skulle innebära att nya målgrupper lockas till museerna samtidigt som konservatorns yrkesroll bekräftas och stärks.¹⁸³

Konservatorer kanske i viss utsträckning har fastnat i en undanskymd roll där man inte är van vid, och därmed inte eftersträvar, uppmärksamhet. Kanske är detta på väg att förändras nu, exempelvis anordnade NKF en mediakurs för konservatorer den 18 mars 2010. Denna typ av engagemang tror jag är outhärligt om vi ska komma någonstans fortsättningsvis. Det har konstaterats att konserveringen inte har haft motsvarande kunskapsspridning som byggnadsvårdsområdet. Detta beror naturligtvis till viss del på att det finns så få offentligt anställda konservatorer och de som finns är så överhopade med arbete att de aldrig hinner ägna sig åt utåtriktad verksamhet. Det är anmärkningsvärt att konserveringen uppmärksammas så pass lite som den gör, här har vi en verksamhet som exempelvis läns museer och länsstyrelser verkligen borde se till att ägna sig mer åt för att fullgöra sina åtaganden. Intresset för att bevara sina inventarier borde ju vara minst lika stort hos allmänheten som att bevara byggnader. Fortfarande möts man dock av okunskap gällande yrkesverksamheten och i allmänhet förknippar folk en konservator med någon som ”stoppar upp djur”. Att det inte informeras mer om konservering i publika sammanhang, exempelvis tv-programmet *Antikrundan*, finner jag högst anmärkningsvärt, då det uppenbarligen finns ett stort intresse för att bevara sina gamla ägodelar till ett bibehållet värde hos målgruppen.

Behövs förändringar inom kulturpolitiken och kulturarvsförvaltningen?

Vad som framförallt behövs för en förbättrad konserveringssituation i Sverige är en förändrad attityd hos beslutsfattare. Den kan i sin tur påverkas genom ökad kunskap och förståelse för konservatorns kompetens, vilket i slutändan skulle leda till högre prioritering av anställandet av en konservator.

I en bok om museernas framtid uttrycker en f.d. landsantikvarie, Gunnar Lindqvist, ett behov av ”den dubbla kunskapen” inom museivärlden. Han eftersträvar ett förenande av teori och praktik, att ”arbeta antikvarie, konstnär, hantverkare sida vid sida” samt att förena det estetiska med kunskap, samhällsanalys, ideologier, återskapande hantverk och slöjd.¹⁸⁴

Det som slår mig är att denna beskrivning nästan till punkt och pricka stämmer in på en konservator. Här uttrycks alltså ett behov efter kompetenser som redan finns samlade inom ett yrke, men som hela tiden förbises! Behovet av utbildning för konservatorer identifierades och löstes redan på 1980-talet, fortfarande finns det dock inte tillräcklig utbildning för de övriga yrkeskategorierna på området. I stort sett all museipersonal behöver utbildas i frågor om föremålsvård för att förstå vikten och behovet av den, där behövs förbättringar komma till.

Ansvarsfördelningen behöver bli tydligare med krav på kontinuitet för tillsyn av det kulturhistoriska materialet. Det har länge framförts önskemål om en tydligare ansvarsfördelning och samordning på kulturarvsområdet. Redan i samband med 1974 års kulturpolitiska reform var tanken att Riksantikvarieämbetet skulle ägna sig åt verksamhetsplanering, utvecklingsarbete, utarbetande av riktlinjer, råd och anvisningar, uppföljning på kulturarvsområdet samt utbildning och informationsarbete. Att det blev avslag på 2009 års förslag att instifta en museikoordinatorfunktion på Riksantikvarieämbetet ser jag som ett stort misslyckande. Här fanns chansen att åter kunna samordna museiväsendet med kulturmiljövården vilket man velat

¹⁸³ Molin, J (2009) s. 42

¹⁸⁴ Rentzhog, Sten (red.) (1998) s. 57

göra ända sedan Curmans tid och även gjorde på läns museerna innan länsstyrelsen tog över kulturmiljövården på 1970-talet. Nu kom så alltså inte att ske, istället ska Riksförbundet Sveriges museer stå för samverkan mellan museerna, medan Riksantikvarieämbetet får uppdraget att samordna föremålsvård och konservering. Konserveringen hamnar på så sätt åter utanför övriga museiområdet vilket är beklagansvärt. Förhoppningsvis kan samordningen ändå bli bättre med Riksantikvarieämbetets övergripande ansvar. Förväntningarna är stora på den framtida verksamheten.

Behövs förändringar inom lagstiftningen?

Ser man tillbaka på hur det var inom kulturarvsområdet så rådde det länge ett bättre lagskydd för fornlämningar, vilket ledde till att de blev skyddade i högre grad än byggnader. När sedan lagstiftningen kom ikapp, med bland annat KML och PBL, innebar det en klar förbättring för bevarandet av kulturmiljöerna. Numer är det ju inte bara så att det ska finnas en bebyggelseantikvarie på länsnivå, utan även på kommunnivå, så kallad kommunantikvarie. De inventarier som hör till kulturmiljöerna står dock fortfarande utan skydd, såtillvida det inte rör sig om kyrkliga inventarier. Att det inte finns starkare lagstiftning för kulturhistoriskt värdefulla inventarier beror antagligen på att man är försiktig när det gäller inskränkande av äganderätten. Frågan togs åter upp för ett tag sedan, vilket resulterade i ännu ett avslag. Detta ses dock inte som någonting negativt av Riksantikvarien Inger Liliequist som menar att:

”ett frivilligt bevarande av inventarier är mera verkningsfullt än ett lagskydd. Vår erfarenhet är att informativa styrmedel är effektivare. Oavsett vilket, handlar det om att börja i relationen mellan människor och kulturarv, mellan byggnaden och dess ägare. Om ägarna inte har ett genuint engagemang och intresse kan man inte tvinga fram det.”¹⁸⁵

Kanske är det inte realistiskt med ett lagskydd av inventarier, men en museilagstiftning borde motivera och skynda på anställandet av konservatorer på alla museer. Det finns ju liknande lagstiftning för våra arkiv så varför inte för museerna? Frågan har tagits upp ett flertal gånger men aldrig lett till något resultat. Att det inte finns någon lagstiftning på museiområdet kan tolkas som att man förutsätter att det ska ligga i museernas intresse att vårda sina samlingar på ett tillfredsställande sätt så att de bevaras för framtiden. Så har dock inte riktigt skett och kanske är det främst en kostnadsfråga. Det ekonomiska läget i dag skiljer sig en del från då övrig lagstiftning på kulturområdet stiftades. För att kunna efterleva en eventuell museilag skulle staten behöva ge större anslag till museiområdet, vilket redan är präglat av nedskärningar. I slutändan handlar det om en värdering av vårt kulturarv från statens sida.

Kanske är tiden för att stifta lagar förbi, istället måste vi fokusera på att informera och väcka intresset för, samt viljan, att bevara vårt kulturarv hos allmänhet, politiker och beslutsfattare.

Slutsats

Visst har det i många avseenden gått långsamt, för att inte säga stått stilla på konservatorsfronten, men situationen har faktiskt förbättrats. Mycket arbete återstår dock och vi konservatorer måste fortsätta kämpa för att beslutsfattare och allmänhet ska förstå behovet av vår kompetens. Mycket engagemang krävs, men det går åt rätt håll. Kulturarvet tycks gå en ljus framtid till mötes och har fått en allt större roll under senare delen av 1900-talet. Det är bara att hoppas att konserveringen får hänga med i den utvecklingen.

Kanske kan 2000-talet bli ett konserverande århundrade!

¹⁸⁵ Liliequist, I (2010)

6. Sammanfattning

Det tycks råda en pessimistisk syn på konservatorsyrkets framtid. För att belysa problematiken utreds i denna uppsats följande frågeställningar:

- Hur har kulturarvsförvaltningen och konserveringsverksamheten utvecklats?
- Varför finns det så få konservatorstjänster?
- Behöver konservatorer som yrkesgrupp förändra sig?
- Behövs förändringar inom kulturpolitiken och kulturarvsförvaltningen?
- Behövs förändringar inom lagstiftningen?

Kulturarvsförvaltningens utveckling började redan på 1630-talet då riksantikvarieinstitutionen instiftades. På 1660-talet instiftades den första fornminneslagen och man genomförde antikvitetssannskningar i alla socknar. På 1800-talet bildades tack vare nationalromantikens strömningar ett flertal museum och hembygdsföreningar. Det ökade intresset för kulturminnesvård krävde en förbättring av den statliga organisationen, vilket kom att ske mycket tack vare riksantikvarien Sigurd Curman. Samtidigt svepte modernismen över landet och intresset för historien minskade. Efter andra världskriget kom den nya framtidsmodellen som skulle befria folkhemmet från det ”gamla eländiga förflutna”. Detta medförde att kulturarvsförvaltningen hamnade i skymundan och i princip stagnerade fram till på 1970-talet, då de omfattande stadssaneringarna fick opinionen att svänga och åter kräva bevarande av natur- och kulturmiljö. I 1974 års kulturpolitiska reform fastslogs det att ”Kulturpolitiken skall garantera att äldre tiders kultur tas tillvara och levandegörs”. Efter detta inleddes ett stort förändringsarbete inom kulturminnesvården som skulle in i samhällsbyggnaden och skiljas från museernas verksamhet, genom att landsantikvarierna på läns museerna kompletterades med länsantikvarier på länsstyrelserna. Riksantikvarieämbetet blev central myndighet med överinseende över kulturminnesvården i hela landet. Kulturminnesbegreppet ändrades till kulturmiljö, och ett flertal nya lagar kom till på området. På 1990-talet uppdaterades de kulturpolitiska målen till att ”bevara och levandegöra äldre tiders historia”. Kulturmiljöerna skulle ses som resurser för rekreation och turism. 2009 års kulturutredning föreslog att Riksantikvarieämbetet tillsammans med några andra myndigheter och en museikoordinator skulle slås ihop till en ny myndighet med ansvar för kulturarv, vilken skulle ingå i en ”sfär för frågor om samtid, historia och livsmiljö”. Detta kom dock inte att ske i det första skedet.

Konserveringsverksamhetens utveckling är dokumenterad sedan 1600-talet. Framst var det hantverkare som stod för underhåll och tillsyn, exempelvis var det ofta vaktmästare som utförde reparationer på museiföremål, medan registrering och vetenskaplig bearbetning utfördes av antikvarier. Denna tjänstefördelning lever i stort sett kvar ännu i våra dagar. På 1900-talet lades en ny grund för synen på konservering där varsamhet och respekt såväl för original som senare epokers insatser skulle iaktas. På 1950-talet bildades Nordiska konservatorförbundet som ett led i kvalitetssäkring och statushöjning av yrket. Man verkade även för att få till stånd en konservatorsutbildning i landet. I samband med utredningarna som föregick 1974-års kulturpolitik identifierade man problem gällande vård av kulturminnen och museisamlingar. Avsaknaden av en utbildning för konservatorer hade medfört en brist på personal med rätt kompetens. Därför tillsattes utredningar som skulle komma till rätta med problemet vilket ledde till inrättandet av en konservatorsutbildning vid Göteborgs universitet 1985. Problemen gällande museernas registrering, vård, magasinering och konservering hade dock fortfarande inte fått någon lösning 1994, då det så kallade ”vårdberget” identifierades. Man hade gjort uppskattningar och kommit fram till att 30 av museernas 38 miljoner föremål var i behov av vård eller konservering. Därför föreslog man en nationell räddningsaktion för kulturarvet på museerna, vilket kom att leda till arbetsmarknadsprojekten SESAM och Access. Ambitionen var att förändra attityden till föremålssamlingarna som blivit under-

ordnade den utåtriktade verksamheten på museerna. Framförallt ledde projekten till förbättrad föremålshantering genom dokumentering och digitalisering, samt förbättrade magasinshållanden. År 2000 skildes kyrkan från staten vilket innebar tillkomsten av den kyrkoantikvariska ersättningen. Den fick en avgörande betydelse för vården av det kyrkliga kulturarvet och ställde högre krav på Svenska kyrkans förvaltning, vilket ledde till anställandet av stiftsantikvarier och på några håll även anställande av konservatorer. Länsstyrelserna som ska ge tillstånd och utföra tillsyn på åtgärderna har därmed även de fått ökade krav på sin kompetens och det har framförts önskemål om att de ska börja anställa konservatorer. 2009 var det dags för en ny kulturpolitik, vilken hade föregåtts av flera utredningar på kulturarvsområdet. Åter igen konstaterades att det krävs en förbättring gällande konserveringsverksamheten, framförallt gällande kontinuiteten då de tillfälliga arbetsmarknadsprojekten bara gett temporära effekter. För att förbättra situationen föreslås en samordning mellan parterna i kulturarvssektorn och framförallt museerna. Detta kom att leda till att Riksantikvarieämbetet fick i uppdrag att bli nationell samordnare för frågor om vård och konservering.

I diskussionen klargörs varför det finns så få tjänster, samt vad som behöver förändras. Konserveringen har i många fall tyvärr nedprioriterats och hamnat i skymundan. Det krävs ett stort engagemang från konservatorerna, som måste se till att marknadsföra sig bättre, samt vara villiga att besätta viktiga poster för att kunna påverka i högre grad. Därmed kan allmänhet, beslutsfattare och kollegor fås att förstå att konservators kompetens är oundgänglig för en kulturvårdande verksamhet. Även ansvarsfördelningen behöver bli tydligare, med krav på kontinuitet för tillsyn av det kulturhistoriska materialet. Att museikoordinatorfunktionen inte hamnade på Riksantikvarieämbetet får ses som beklagligt, eftersom konserveringen återigen skiljs från övrig museiverksamhet. Förhoppningsvis kan samordningen ändå bli bättre med Riksantikvarieämbetets övergripande ansvar och förväntningarna är stora på framtiden.

Slutligen diskuteras huruvida en lagstiftning på området, till exempel en museilag liknande arkivlagen, skulle kunna medföra förbättringar. Kulturmiljöerna har fått ett starkt lagskydd, vilket i många fall lett till bättre bevarande. De inventarier som hör till kulturmiljöerna står däremot fortfarande utan skydd, förutom de kyrkliga. En lagstiftning skulle dock medföra inskränkningar i äganderätten och det poängteras att ett frivilligt bevarande är bättre. Däremot borde en museilagstiftning motivera en bättre tillsyn av samlingarna på museerna. Att det inte kommit till en sådan lagstiftning trots många förslag beror antagligen på att det blivit en kostnadsfråga för staten. Kanske är tiden för att stifta lagar förbi, istället måste man fokusera på att informera allmänhet, politiker och beslutsfattare för att väcka intresset och viljan att bevara vårt kulturarv.

Slutsatsen är att det i många avseenden gått långsamt, för att inte säga stått stilla på konservatorsfronten, men situationen har faktiskt förbättrats. Mycket arbete återstår dock och konservatorer måste fortsätta kämpa för att beslutsfattare och allmänhet ska förstå behovet av konservatorskompetensen. Mycket engagemang krävs, men det går åt rätt håll. Kulturarvet tycks gå en ljus framtid till mötes och det är bara att hoppas att konserveringen får hänga med i den utvecklingen.

Kanske kan 2000-talet bli ett konserverande århundrade!

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Bennel, Maud, '1700-talet: om konservator Eric Hallblad (1720-1814) och hans verksamhet i Stockholm samt hans egenhändiga redogörelse för sina arbetsmetoder, m.m.', Nordiska konservatorsförbundet. kongress. *Konsivering igår och idag*. Helsingfors: Nordiska konservatorförbundet, Finska sektionen s. 45- 67, 1985

Byström, Ulf, *Länsmuseerna och den eventuella konserveringsverksamheten*, Univ., Institutionen för miljövetenskap och kulturvård, Göteborg, 2002

Böttinger, Ingrid (red.), *Vårda! Bevara!: museerna och föremålsvården*, Statens kulturråd, Stockholm, 1980

Förordning (SFS 1995:1035) om sysselsättningsinsatser på kulturområdet
<http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1995%3A1035> [2010-04-12]

Förordning (SFS 2005:1093) om bidrag till sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet
<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2005:1093> [2010-04-14]

Grundberg, Jonas, *Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag: en introduktion till kulturarvsförvaltningens teori och praktik*, 1. uppl., Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet, Göteborg, 2000

Hofrén, Erik (red.) *70-talets museum: samspel, kontakt, kommunikation*. Stockholm: LT 1970

Jonsson, Marita, 'Sesam – museivärldens största vårdprojekt. Vad blev det av det?', *Huset – ett seminarium om förnyelse av kulturinstitutioner* Framtidens kultur s. 59-70, 1999 <http://www.framtidenskultur.se/Huset.pdf> [2010-05-05]

Konservatorsutredningen, *Konservatorn i centrum: förslag till grundutbildning för konserveringsverksamhet : betänkande*, LiberFörlag/Allmänna förl., Stockholm, 1982

Konstnärutbildningssakkunniga, *Utbildning för konstvård och konservering vid Konsthögskolans institut för materialkunskap: betänkande*, LiberFörlag/Allmänna förl., Stockholm, 1976

Kulturrådet, sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet – Accessprojektet (2009)
<http://www.kulturradet.se/access> [2010-04-14]

Kulturutredningen, *Betänkande. Grundanalys*, Fritze, Stockholm, 2009

Kulturutredningen, *Betänkande. Förnyelseprogram*, Fritze, Stockholm, 2009

Kulturutredningen, *Betänkande. Kulturpolitikens arkitektur*, Fritze, Stockholm, 2009

Kulturutredningen, *Kulturpolitikens inriktning: slutbetänkande*, Fritze, Stockholm, 1995

Kulturutredningen, *Tjugo års kulturpolitik 1974-1994: en rapport från Kulturutredningen*, Fritze, Stockholm, 1995

Kungl. Maj:ts proposition 1974:28 *Den statliga kulturpolitiken.*, Stockholm, 1974

Kyrkoantikvarisk ersättning 2002-2008 [Elektronisk resurs] : effekter för vården och bevarandet av det kyrkliga kulturarvet : redovisning av regeringsuppdrag, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2008
http://www.raa.se/publicerat/rapp2008_9.pdf

Lag (1988:950) om kulturminnen m.m. (2007)
<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19880950.htm> [2010-05-05]

- Lagnesjö, Gunilla, Kan alla akademiker sjunga? (2005) Kultur Väst
http://www.kulturvast.se/kulturvast_templates/Kultur_ArticlePage.aspx?id=194[2010-04-15]
- Lalić Danielsson, Anna (red.), *Konservering av föremål och inventarier - resursbehov och samordning [Elektronisk resurs] : återrapportering enligt 2005 års regleringsbrev*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2006
http://www.raa.se/publicerat/rapp2006_2.pdf
- Larsson, Bengt, *Konservatoryrkets sociala dimensioner: en skiss av förhållandet mellan professionsteori och Pierre Bourdieus fältanalys : tillämpat på konservatorsyrket i Sverige*, Univ., Sociologiska institutionen, Göteborg, 1994
- Liliequist, Inger, *Frivilligt skydd för inventarier är bättre* Riksantikvarieämbetet, 2010
http://www.raa.se/cms/extern/aktuellt/aktuellt/kulturhistoriska_inventarier.html[2010-05-07]
- Lundevall, Carl-Fredrik, 'Naturhistorisk konservering förr och nu', Nordiska konservatorförbundet. kongress *Konservering igår och idag*. Helsingfors: Nordiska konservatorförbundet, Finska sektionen s. 279-281, 1985
- Lundevall, Carl-Fredrik, 'Nordiska konservatorförbundet', *Kulturminnesvård* 1987: 5-6
 Stockholm: Riksantikvarieämbetet s. 15-17, 1987
- Lundwall, Eva, *Den ljusskygga textilkonsten: textilkonservering under 1900-talet*, 1. [uppl.], Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2003
- Länsstyrelserna, Kulturmiljö (2010)
<http://www.lansstyrelsen.se/lst/sv/amnen/Kulturmiljo/> [2010-05-05]
- Länsstyrelserna, Om länsstyrelsen (2009)
http://www.lansstyrelsen.se/lst/Om_Lansstyrelsen/ [2010-05-05]
- Molin, Johanna, *Konservatorsyrket Finns och behövs...men syns?: marknadsföring och möjligheter*, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet, Göteborg, 2009
- Museikoordinatorn, *Kraftsamling! - museisamverkan ger resultat: [slut]betänkande från Museikoordinatorn*, Fritze, Stockholm, 2009
- Museiutredningen, *Minne och bildning: museernas uppdrag och organisation : slutbetänkande*, Fritze, Stockholm, 1994
- Nisbeth, Åke, 'Konservatorer under två sekel', *Kulturminnesvård* 1987:5-6 Stockholm: Riksantikvarieämbetet s. 5-7, 1987
- Persson, Bengt-Arne, 'Regionalisera konserveringen! Så gjorde vi i Västsverige', *Kulturminnesvård* 1987: 5-6
 Stockholm: Riksantikvarieämbetet s. 32-34, 1987
- Pettersson, Nina, *Riksantikvarieämbetet 375 år*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2005
- Regeringens proposition 1986/87:97 om de centrala museernas uppgifter och ansvar.*, Riksdagen, Stockholm, 1987
- Regeringens proposition 1987/88:104 om kulturmiljövård.*, Riksdagen, Stockholm, 1988
- Regeringens proposition 1994/95:100 Förslag till statsbudget för budgetåret 1995/96.*, Riksdagen, Stockholm, 1994
- Regeringens proposition 1996/97:3: kulturpolitik*, Stockholm, 1996
- Regeringen, *Tid för kultur*, Regeringen, Stockholm, 2009
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/13/21/04/a7e858d4.pdf>

Rentzhog, Sten (red.), *Museerna inför 2000-talet: rapport från seminarium arrangerat med anledning av Sten Rentzhogs 60-års dag den 10 april 1997*, Nordiska museet, Stockholm, 1998

Riksantikvarieämbetet, Lagar och ansvar (2009)

http://www.raa.se/cms/extern/vart_uppdrag/vart_uppdrag/lagar_och_ansvar.html [2010-05-05]

Rosvall, Jan, 'Utbildning i kulturvård vid Göteborgs universitet' *Kulturminnesvård 1987: 1* Stockholm: Riksantikvarieämbetet s. 26-32, 1987

SESAM - öppna museisamlingarna: sysselsättningsinsatser på kulturområdet : rapport från SESAM-gruppen, [SESAM-gruppen], [Stockholm], 1995

SESAM: öppnade museisamlingarna?, Statskontoret, Stockholm, 1999

Studio Västsvensk Konservering, Om oss (2010)

http://www.svk.com/kulturvast_templates/Kultur_ArticlePage.aspx?id=4465 [2010-04-13]

Västra Götalandsregionen, Västarvet (2010)

www.vastarvet.se [2010-04-13]

Västra Götalandsregionen, Västarvet (2010)

<http://www.vgregion.se/vastarvet> [2010-04-13]

Västra Götalandsregionen, Västra Götalandsregionen – en region (2010)

<http://www.vgregion.se/sv/Vastra-Gotalandsregionen/startside/Politik/Vastra-Gotalandsregionen---en-region/> [2010-04-13]

1965 års musei- och utställningssakkunniga, *Kulturminnesvård: betänkande*, Liber förl., Stockholm, 1972

1965 års musei- och utställningssakkunniga, *Museerna: betänkande*, Liber förl., Stockholm, 1973

Informanter

Informant 1: Gunilla Lagnesjö, enhetschef Konserveringsvetenskap Riksantikvarieämbetet
Samtal: 9/4 2010

Informant 2: Sara Wanne, chef Studio Västsvensk konservering
Samtal 19/4, 30/4 och 4/5 2010

Informant 3: Hans-Erik Hansson, bebyggelseantikvarie Länsstyrelsen Gävleborg
Samtal 20/4 2010

Informant 4: Håkan Lindberg, 1:e konservator Historiska museet
Samtal 20/4 2010

Informant 5: Lennart Kristiansson, avdelningschef konservering Murberget
Samtal 21/4 2010

Informant 6: Peder Mellander, länsmuseumchef Länsmuseum Gävleborg
Samtal 6/5 2010

Bildförteckning

Omslagsbild: Foto: Riksantikvarieämbetet, Nils Lagergren.

Tabell från *SESAM: öppnade museisamlingarna?* s.26s. 30